

USAID
АМЕРИКАНЫН ЭЛИНЕН

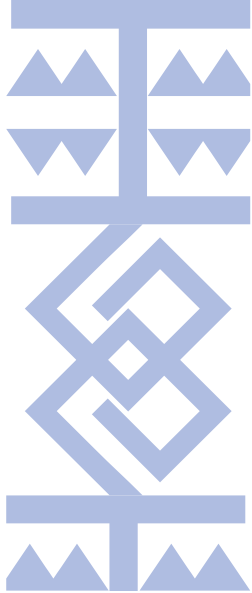

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ
МИНИСТРЛИГИ

10-модуль

Башталгыч класстардын
окуучуларынын окуу
көндүмдөрүн
калыптандырууга
ата-энелерди жана
коомчулукту тартуу

Мектеп өкүлдөрү үчүн колдонмо

МАЗМУНУ

Киришүү	3
1. Окутуу процессине ата-энелерди жана коомчулукту тартуунун маанилүүлүгү	4
2. Билим берүү процессинин катышуучуларынын ата-энелерди жана коомчулукту катышууга натыйжалуу тартуудагы ролу жана милдеттери	6
3. Ата-энелерди жана коомчулукту тартуу боюнча натыйжалуу стратегиялар	8
4. Окуучулардын окуу көндүмдөрүн өркүндөтүү боюнча мектептер, ата-энелер жана коомчулук үчүн уюштурулуучу иш-чаралар	16
5. Башталгыч класстардын окуучулары үчүн оюн-көңүгүүлөрү	25
Тиркемелер	32
Колдонулган адабияттар	38

Ата-энелерди балдары менен бирге китеп окууга тартуу – кенже курактан тартып балдардын окуу көндүмдөрүн калыптандырып-өркүндөтүүнүн эң натыйжалуу ыкмасы болуп эсептелет. Ошондуктан заманбап окуу программаларында мектептин ата-энелер менен өнөктөштүк мамилесин уюштуруусу каралган. Ал эми окутуу процессине ата-энелерди тартууга аракет кылбаган мугалимдер окуучулардын окуу көндүмдөрүн калыптандыруу боюнча эң таасирдүү куралдардын бирин пайдалануу мүмкүнчүлүгүн колдон чыгарып алышат.

Бир кыйла изилдөөлөр көрсөткөндөй, ата-энелердин үйдө балдары менен китепти бирге окуганы окуучулардын көндүмдөрүн калыптандырууда төмөндөгү натыйжаларга жетишүүгө жол ачат:

- оозеки кеби өнүгүп, сөз байлыгы өркүндөйт жана окуганын түшүнүүсү жогорулайт;
- окуу ылдамдыгы жогорулайт;
- балдардын окууга болгон кызыгуусу артып, өз алдынча китеп окууга түрткү берет;
- ата-энелерди кызыктуу, бирок ошол эле учурда жөнөкөй иш-чараларга тартуу – үйдө балдары менен чогуу китеп окууга шыктандырат.

Бул колдонмо окуучулардын окуу көндүмдөрүн өркүндөтүүгө ата-энелерди жана коомчулукту тартууга кызыккан мектеп директорлоруна, директорлордун орун басарларына, китепканачыларына жана мугалимдерге арналып, бул ишке өнөктөштөрдү тартуу боюнча пайдалуу маалыматтарды камтыйт. Ошондой эле, ата-энелердин жана коомчулуктун катышуусу үчүн ыңгайлуу боло турган мектеп иш-чаралары баяндалып берилет. Ата-энелер балдары менен үйдө аткара ала турган көнүгүүлөр да сунушталат.

1. МЕКТЕПТЕ ОКУТУУ ПРОЦЕССИНЕ АТА-ЭНЕЛЕРДИ ЖАНА КООМЧУЛУКТУ ТАРТУУНУН МААНИЛҮҮЛҮГҮ

Ата-энелерди жана коомчулукту окуучулардын окуу көндүмдөрүн өркүндөтүүгө тартуу – бул окутуу процессин, балдардын өнүгүүсүн колдоо жана жакшыртуу үстүндө ата-энелердин, коомчулуктун жана мектептердин бирге иш алып баруусу болуп саналат.

Окуучулардын билим алуусу жана өнүгүүсү үчүн мектептердин, ата-энелердин жана коомчулуктун башка өкүлдөрүнүн тыгыз кызматташуусу милдеттүү түрдө болушу керек. Баланын алгачкы билим алуу жана социалдык чөйрөсү болгон үй-бүлөнүн маанисин эске алуу менен, мектептер үй-бүлөлөр жана коомчулук менен мамиле түзүп, үзгүлтүксүз эки тараптуу баарлашууга шарт түзүүлөрү зарыл.

Ата-энелерди ийгиликтүү тартуу - балдарды окутууга алардын үзгүлтүксүз жана жигердүү катышуусу болуп эсептелет. Ата-энелер балдары менен үйдө бирге китеп окуп, үй тапшырмаларын аткарууда жардам берип, мектеп турмушун талкуулай алышат. Ошондой эле, ата-энелер класста же мектепте өткөн түрдүү иш-чараларга өз ыктыяры менен катышуулары мүмкүн. Ушундай жол менен мектептер ата-энелер менен туруктуу байланыш түзүп, окутуу процессине катышууларын камсыз кылат.

Бул колдонмодо «ата-эне» түшүнүгү баланы окутуп-тарбиялоо үчүн жооптуу бардык адамдарды: ата-энелерин, чоң ата-чоң энелерин, эжелерин жана байкелерин ж. б. камтыйт.

Мектептин коомчулук менен өнөктөштүгү түрдүү максаттарды көздөйт. Бул максаттар окуучулардын муктаждыктарына жана кызыкчылыктарына, коомчулуктун жана өнөктөштөрдүн кызматташуу мүмкүнчүлүктөрүнө байланыштуу. Өнөктөш уюмдарга жергиликтүү кеңештер, айыл өкмөттөрү, коммерциялык ишканалар, жергиликтүү бейөкмөттүк уюмдар, айылдык жана шаардык китепканалар, медициналык мекемелер, музейлер ж. б. кирет. Бул уюмдар мектеп иш-чараларына демөөрчүлүк көрсөтүп, түрдүү деңгээлде тажрыйба алмашууну уюштурууга, биргелешип окуучулардын кебин жана окуу көндүмдөрүн өркүндөтүү үчүн окутуу программаларын иштеп чыгууга катышып, сабаттуулуктун жана китеп окуунун маанилүүлүгү тууралуу үгүт иштерин жүргүзө алышат.

Ата-энелердин активдүү катышуусу балдарга гана эмес, мектеп коомчулугуна, мугалимдерге, жалпы ата-энелерге да оң таасирин тийгизет.

Балдар

- окутуунун натыйжасында мыкты академиялык көрсөткүчтөргө жетишет;
- сабактарга үзгүлтүксүз катышууга аракеттенет;
- үй тапшырмаларын ар дайым жана сапаттуу аткарат;
- мектепке болгон оң көз карашы бекемдейт;
- өз мүмкүнчүлүктөрүнө ишеними жогорулайт;
- тырышчаактыгын көрсөтөт, мектепке шыктанат.

Ата-энелер

- өз балдарын, алардын социалдык, эмоционалдык жана интеллектуалдык муктаждыктарын жакшыраак түшүнүшөт, аларды канааттандыруу үчүн болгон мүмкүнчүлүктөрүн ийгиликтүү колдоно алышат;
- балдарына өзүнүн ой-пикирлерин жана муктаждыктарын ачык жана эркин айтып-бөлүшүүгө мүмкүнчүлүк берет;
- өз балдары менен мээримдүү мамиледе болууга шарт түзүлөт;
- баланын өнүгүүсү жөнүндө кеңири маалымат алышат, натыйжада колдонулуп жаткан тарбиялоо ыкмаларына карата ишенимдери артат;
- балдардын окуудагы жетишкендиктери тууралуу көбүрөөк билип, мугалимдин ишин жана окуу программасын жакшыраак түшүнүшөт.
- балдардын көйгөйлөрүн өз убагында чечүү үчүн кам көрүшөт;
- мектептин ишмердүүлүгү (окутуу, тарбиялоо) тууралуу кабардар болуп, баланын билимин өркүндөтүү процессине жигердүү катыша баштайт.

Мугалим

- окуучунун окуу көндүмдөрүн мурдагыга салыштырмалуу натыйжалуу калыптандырат;
- натыйжалуу баарлашуунун негизинде мугалим – ата-эне – окуучунун ортосунда жылуу мамилени түзөт;
- бала тууралуу өз убагында толук маалыматка ээ болуп, окутуу процессине түзөтүүлөрдү киргизип турат;
- ата-энелер арасында мугалимдин аброю жогорулайт;
- өз ишмердүүлүгү жана эмгегинин натыйжасы менен канааттануусу жогорулайт;
- шыктануусу өнүгөт.

Мектеп үчүн

- окуучулардын жетишүүлөрү дээрлик жогорулайт;
- мектеп сунуштарды кабыл алууга, кызматташууга даяр;
- ата-энелер мектеп менен дайыма байланышта болуп, жетекчилер жана мугалимдер менен маектеше алышат;
- ата-энелер ой-пикирлери, сунуштары менен мектептин өнүгүүсүнө өз салымдарын кошушат;
- мектептин аброю олуттуу көтөрүлөт.

2. БИЛИМ БЕРҮҮ ПРОЦЕССИНИН КАТЫШУУЧУЛАРЫНЫН АТА-ЭНЕЛЕРДИ ЖАНА КООМЧУЛУКТУ КАТЫШУУГА НАТЫЙЖАЛУУ ТАРТУУДАГЫ РОЛУ ЖАНА МИЛДЕТТЕРИ

Мектеп директорлорунун/директорлордун орун басарларынын ар тараптуу жана өнүгүп-өсүүгө багытталган окурмандык чөйрөнү түзүүгө ата-энелерди жана коомчулукту тартууда ролу чоң. Алардын жетекчилиги же көзөмөлү болбосо, ата-энелердин катышуусу туруксуз жана убактылуу мүнөзгө айланат. **Директорлор жана директорлордун орун басарлары төмөнкү милдеттерди аткарышат:**

- окуучулардын окуу көндүмдөрүн калыптандырууга ата-энелердин катышуусуна карата бирдей көз караш жана түшүнүк орнотуу үчүн мугалимдер жана ата-энелер менен талкууларды жүргүзүү;
- ата-энелерди катышууга тартуу боюнча мугалимдердин жана китепканачылардын күткөн үмүттөрүн аныктоо;
- ата-энелерди жана жергиликтүү коомчулукту катышууга тартуу максатында китеп окуу боюнча жалпы мектептик иш-чаралардын планын иштеп чыгуу;
- ата-энелерди катышууга тартуу үчүн мугалимдерге, китепканачыларга жана мектептин башка кызматкерлерине тиешелүү мүмкүнчүлүктөрдү жана шарттарын түзүп берүү;
- ата-энелер, коомчулуктун башка өкүлдөрү менен биргеликте мектеп ичинде жана андан сырткары жагымдуу окурмандык чөйрө куруу;
- мугалимдерге жана китепканачыларга окуучулардын окуу көндүмдөрүн өркүндөтүү жана ата-энелерди тартуу боюнча кесиптик өнүгүүгө мүмкүнчүлүк берүү.

Ата-энелер жана коомчулук менен натыйжалуу кызматташуу үчүн мугалимдер төмөнкү аракеттерди ишке ашыруулары зарыл:

- ата-энелер менен үзгүлтүксүз жана тыгыз байланышта болуу;
- ата-энелер менен окутуу процессине жана балдардын аракеттерине карата койгон күтүүлөрү менен бөлүшүү;
- ата-энелер чогулушунда жана башка жолугушууларда ата-энелерге балдардын окурмандык компетенттүүлүктөрүнүн жогорулашы жөнүндө толук маалымат берүү;
- окуучулар окууда кыйналган учурларда ата-энелерге өз убагында маалымат берүү;
- бирге окуу эрежелерине, ар тараптуу жана бай окурмандык чөйрө түзүүгө, окуу боюнча үй тапшырмаларын аткарууга ж. б. байланыштуу сунуштарды берүү аркылуу ата-энелердин балдарга колдоо көрсөтүүсүнө өбөлгө түзүү;
- окуу боюнча класстык жана класстан тышкаркы иш чараларга ата-энелерди жигердүү катышууга тартуу;
- ата-энелер менен балдар биргеликте аткарууну талап кылган долбоорлорду ишке ашыруу.

Ата-энелерди жана коомчулукту катышууга натыйжалуу тартуу үчүн китепканачылардын иш-аракеттери:

- ата-энелерди жана коомчулукту катышууга тартуу аркылуу окурмандык маданиятты жайылтуу жана окуучулар үчүн ар тараптуу, өнүгүп-өсүүгө багытталган окурмандык чөйрө түзүү;

- базалык окуу көндүмдөрүн өркүндөтүүнүн маанилүүлүгү жана ата-энелер менен коомчулуктун бул көндүмдөрдү өркүндөтүүдөгү ролу жөнүндө ата-энелер үчүн семинарларды өткөрүү;
- ата-энелердин жана коомчулуктун өкүлдөрүнүн катышуусу менен мектептик жана мектептен тышкаркы иш-чараларды пландаштырып, уюштуруу;
- мугалимдерге ата-энелердин окуу жаатында иш-аракеттерин уюштурууда жардам берүү;
- ата-энелерге китепканага келген же китеп дүкөндөрдө пайда болгон жаңы китептер, үйдө өткөрүү үчүн ылайык иш-чаралар, мектептин жаңы демилгелери ж. б. жөнүндө маалымат берип туруу.

2.1. Ата-энелердин жана коомчулуктун билим берүү процессиндеги ролу жана милдеттери

Ата-энелердин ролу жана милдеттери:

Ата-энелер балдарынын ийгиликке жетишүүсү үчүн негизги ролду аткаарын түшүнүүлөрү зарыл. Андыктан активдүү болуп, мектеп менен тыгыз кызматташуулары керек. Алардын ролу:

- баласынын окуусуна, кайсы учурда ага жардам керек болоруна көңүл буруу;
- мугалимдер менен баласынын жетишүүсү, муктаждыгы тууралуу ой бөлүшүп туруу;
- баласынын өнүгүү деңгээлин жогорулатуу үчүн үйдө аткарыла турган таасирдүү иш-чаралар тууралуу мугалим менен кеңешип туруу;
- мектептин иш-чараларына катышуу үчүн убакыт бөлүү.

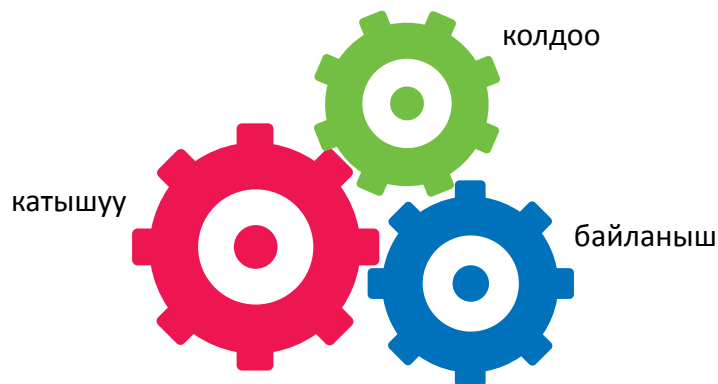
Коомчулуктун ролу жана милдеттери:

- жалпы (мектеп – коомчулук) кызыкчылыктарды аныктап алуу;
- максаттарга жетүү жана милдеттерди аткарууда мектепке көмөк көрсөтүү;
- жалпы көйгөйлөрдү чечүүдө мектептен колдоо алуу.

 Эсиңизде болсун! Мектептин жетекчилигинин, мугалимдеринин, китепканачынын, ата-энелердин жана коомчулуктун тыгыз кызматташуусунун негизинде гана балдардын окурмандык компетенттүүлүгүн калыптандырууда жогорку натыйжаларга жетишүүгө болот.

3. АТА-ЭНЕЛЕРДИ ЖАНА КООМЧУЛУКТУ ТАРТУУ: НАТЫЙЖАЛУУ СТРАТЕГИЯЛАР

Ата-энелерди жана коомчулукту тартуу боюнча натыйжалуу стратегиялар

Ата-энелерди мектептин жана окуучулардын турмушуна кеңири катыштыруу үчүн негизги үч стратегияны колдонууга болот:

- ата-энелер менен жагымдуу **байланыш** түзүү;
- ата-энелердин толук кандуу **катышуусу** үчүн мүмкүнчүлүктөрдү жана иш-чаралардын көп түрдүүлүгүн камсыз кылуу;
- жалпы көйгөйлөрдү чечүүгө ата-энелердин катышуусун **колдоо** (CDCP, 2012).

3.1. Ата-энелер менен болгон байланыш

Мектептер натыйжалуу кызматташуу үчүн ата-энелерди өз ишмердүүлүгүнө тартуу боюнча стратегияларды аныктап, иштеп чыгат.

Мектептин өкүлдөрү, ата-энелер, коомчулук өнөктөштөрү окуучулардын кызыкчылыгы үчүн биргеликте иш алып баруунун артыкчылыгын түшүнүүлөрү абдан маанилүү. Бул максаттарга жетүү үчүн мектеп жетекчилери, мугалимдер, башка кызматкерлери ата-энелерди тартуу боюнча бирдей көз карашта болуулары зарыл.

Көз караш – бул окуучулардын мыкты натыйжаларга жетишүүлөрү үчүн мугалимдерди, окуучуларды, коомчулук жана үй-бүлөө мүчөлөрүн бириктирип, шыктандыруу максатында эмнеге жетишүүгө умтулары тууралуу мектептин өз пикирин так баяндоосу. Бул тууралуу мектеп коомчулугуна маалымат берилүүсү кажет.

Ата-энелерди мектепке тартуу максаты тууралуу жалпы түшүнүктү талдоо үчүн мектеп жана коомчулук төмөнкү суроолорго жооп берүүлөрү керек:

- Мектеп миссиясы ата-энелердин катышуусунун маанилүүлүгүн эсепке алабы? Миссия ата-энелердин катышуусу үчүн негиз боло алабы?
- Мектепте ата-энелердин катышуусу боюнча программа иштелип чыкканбы?
- Мектеп программаларына жана тейлөөлөрүнө ата-энелердин катышуусун жогорулатуу үчүн пландар, жол-жоболору иштелип чыкканбы?
- Мектепте ата-энелер үчүн достук мамиле, жылуу чөйрө түзүлгөнбү?

Мындан тышкары, мектеп жетекчилиги ата-энелерди тартуу боюнча күтүлүүчү натыйжаларды иштеп чыгып, ишти жакшыртуу үчүн мектептин жөндөмдүүлүгүнө баа бериши керек. Ата-энелерди тартуу боюнча сапаттуу түзүлгөн программанын күтүлүүчү натыйжаларынын төмөндө берилген тизмеси сиздерге өзүңүздөрдүн программаңыздардагы күтүлүүчү натыйжалардын көрсөткүчтөрүн иштеп чыгууга жардам берет.

Ата-энелерди тартуу боюнча сапаттуу түзүлгөн программанын күтүлүүчү натыйжаларынын тизмеси¹

№	Күтүлүүчү натыйжалар	✓
1.	Ата-энелер мектептин иш-чараларына катышышат.	
2.	Окуу жылы ичинде мектептин иш-чараларына катышкан ата-энелердин саны өсөт.	
3.	Мугалимдер ата-энелерди балдарын үйдө жана мектепте окутууга тартуу үчүн жаңычыл мүмкүнчүлүкөрдү түзөт.	
4.	Мектептин веб барагына канча ата-эне кирип жаткандыгын аныктоо үчүн иликтөө жүргүзүлөт.	
5.	Ата-эне мектептин миссиясын түшүнөт.	
6.	Ата-энелер сурамжылоолорго катышуу менен мектептин ишмердүүлүгүн жакшыртууга өз салымын кошот.	
7.	Мектептин шарты, чөйрөсү окутууга, окуучулардын жетишкендиктерине, жыргалчылыгына багытталат. Ал интерактивдүү болуп, дайыма өзгөрүп турат.	
8.	Окуучунун жетишүүсүнө өзгөчө көңүл бурулуп, мугалим менен ата-эненин ортосунда дайыма диалог болуп турат.	
9.	Мектеп үй-бүлөлүк жагдайларды жакшы түшүнүп, балдар менен иш алып барууну жакшыртуу боюнча сунуштарды берип турат.	
10.	Мектеп окуучулардын жетишүүсү жана иш-чаралар тууралуу ата-энелерге маалымат берип турат.	

«Мектептин кызматкерлери ата-энелер менен иш алып барууга даяр болушу керек. Мектеп жетекчилиги ата-энелерди тартуу боюнча иш алып барган мугалимдердин, китепканачылардын жана башка кызматкерлердин билимин, жөндөмдүүлүгүн, ишенимин жогорулатууга шарт түзөт. Алар ата-энелерди тартуунун натыйжалуу стратегияларын колдонуу боюнча өз кызматкерлеринин профессионалдык өнүгүүсүнө кеңири мүмкүнчүлүктөрдү түзөт. Мисалы, мугалимдер үйдө да, мектепте да окуу көндүмдөрүн өнүктүрүүгө арналган иш-чараларга ата-энелерди кантип тартуу керек экендигин үйрөнө алышат. Мындан тышкары, мектептер мугалимдер үчүн ар кандай тармактар боюнча уюштурулган квалификациясын жогорулатуу курстарына өнөктөштөрүн чакыра алышат. Мектеп кызматкерлери ата-энелер үчүн иш-чараларды уюштуруу жана өткөрүү убактысын пландаштырат.

Мектептер ата-энелердин жана балдардын кызыгууларын, муктаждыктарын, эмнеге артыкчылык берерин аныктап алышы керек. Директорлор менен мугалимдер ата-энелердин кызыгууларына, муктаждыктарына баа берүү үчүн окуучулардын окуусуна жана жетишүүсүнө байланышкан сурамжылоолорду колдоно алышат. Мындай иликтөөлөрдүн натыйжалары мектеп өкүлдөрүнө ата-энелер менен байланыш түзүүнүн таасирдүү ыкмаларын тандап, аларды тартуу үчүн биринчи кезекте аткарыла турган иш-аракеттерди аныктап алууга жардам берет»².

¹ Төмөнкү булактан алынды: USAID Georgia Primary Education Project. (2015a). Parent Engagement, guide for school principals and parents. Tbilisi, Georgia. Retrieved from http://kargiskola.ge/parent/pdf/PE_GUIDE_2015.pdf.

² CDCP, 2012; Virginia Department of Education, 2010.

3.2. Ата-энелерди жана коомчулукту тартуунун натыйжалуу формалары

Джон Хопкинс Университетинин доктору Джойс Эпштейн ата-энелерди мектептин турмушуна катышууга тартуунун алты түрүн белгилеген. Бул концепция мектептерге «Мектеп – Ата-энелер–Коомчулук» өнөктөштүк программасын иштеп чыгууга жардам берет.

3.2.1. Баланы тарбиялоо

Баланы тарбиялоо – үй-бүлөнүн баланы окутуу процессине катышуусунун эң маанилүү формаларынын бири. Мектептер бул багытта үй-бүлөлөргө төмөнкү иш-чаралар аркылуу колдоо көрсөтө алышат:

- 1–4-класстардын окуучуларынын окуу көндүмөрүн өркүндөтүүнүн маанилүүлүгү жөнүндө семинарларды, видео-сессияларды өткөрүү, компьютер же телефон ж. б. аркылуу билдирүүлөрдү таркатуу;
- балдардын окуу көндүмдөрүн өркүндөтүү боюнча алып бара турган иштердин методдору жана формалары тууралуу ата-энелер үчүн курстарды ж. б. өткөрүү;
- китеп окууну жайылтуу боюнча ата-энелер чогулуштарын же коомдук жыйындарды өткөрүү;
- өз-ара позитивдүү мамиле түзүү максатында ата-энелер менен үйлөрүндө жолугуу жана коомчулук деңгээлиндеги жолугушууларды уюштуруу.

Мындай катышуунун артыкчылыктары ата-энелер үчүн да, мугалимдер үчүн да анык. Ата-энелер балдарды тарбиялоо жана окутууга, о. э. үй шарттарында талап кылынган өзгөртүүлөрдү киргизүүгө байланыштуу маселелерди жакшы түшүнүшөт. Алар өз көйгөйлөрүн баамдап түшүнөт жана аларды чечүү үчүн мектептерден колдоо алышат. Ал эми мугалимдер окуучуларынын үй-бүлөлөрүндөгү маданиятын, баалуулуктарын, муктаждыктарын жана максаттарын жакындан билип, жакшыраак түшүнө баштайт.

3.2.2. Баарлашуу

Мектеп менен ата-энелер арасында кызматташуунун натыйжалуу формаларын жана усулдарын колдонуу аркылуу мектептер ата-энелер менен жакшы мамиле түзө алышат.

Бул иштин багыттарынын мисалдары:

- ар бир ата-эне менен жылына жок дегенде бир жолу, зарыл болгон учурда экинчи ирет жолугуу. Жолугуунун темасы: баланын окууну өздөштүрүүдөгү жетишкендиктери;
- окуучунун иштери салынган портфолиону жума сайын же айына бир жолу ата-энелер карап чыгуусу жана ой-пикирлерин билдирүү үчүн үйгө берип туруу;
- ата-энелерди чейректик/жылдык жыйынтыктоочу баалар менен тааныштыруу;
- окуу жылынын башында алгачкы жолугушуу: ар бир предмет боюнча программа, коюлган максаттар жана күтүлгөн натыйжалар ж. б. тууралуу маалымат берүү;

- кат, телефон, SMS-билдирүү, WhatsApp топтору, электрондук кат, сурамжылоо ж. б. аркылуу ата-энелер менен кайтарым байланыш уюштуруп туруу.

3.2.3. Ыктыярчылык (волонтёрлук)

Жагымдуу окурмандык чөйрө түзүүгө жана окуучулар арасында китеп окууну жайылтууга ата-энелердин катышуусун камсыздоонун эң маанилүү жана натыйжалуу жолдорунун бири болуп ыктыярчылардын жардамын уюштуруу саналат. Ата-энелер жана коомчулуктун арасында уникалдуу, тажрыйбалуу, таланттуу адамдар көп болгондуктан, алардын жардамы мектеп уюштурган иш-чаралардын көркүн ачат. Мисалы, чоң атасы – жазуучу, сүрөтчү же аскер кызматкери, мурун китепканачы, мугалим же музей кызматкери болуп иштеген чоң эне, музыкант, актриса, инженер, агроном ж. б. кесиптеги айыл/шаар кеңешинин депутаты жана айылдын ардактуу инсандары.

Бул иштин багыттарынын *мисалдары*:

- ата-энелердин, коомчулуктун, атактуу адамдардын ж. б. арасынан сабакта же класстан тышкары, жайкы лагерде китеп окуп берүүсү, спектаклдерге же китеп жарманкелерине катышуусу үчүн ыктыярчыларды тартуу;
- ата-энелер арасында таланттуу ыктыярчыларды, алардын иш-чараларга катышуу мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо үчүн жыл сайын сурамжылоо өткөрүү;
- ата-энелерди мектеп уюштурган окуу боюнча иш-чараларда устат, байкоочу же мугалимдин жардамчысы болууга тартуу, аларга колдоо көрсөтүү;
- таланттуу ата-энелерди сабактан тышкары же дем алыш күндөрү окуу боюнча иш-чараларды алып барууга чакыруу.

Мындай катышуунун ата-энелер үчүн да, мугалимдер үчүн да артыкчылыгы айкын. Ата-энелер мугалимдин ишин жакшыраак түшүнүп, мектептеги окутууну үйүндө дагы уланта алышат. Өздөрүнө ишеними артып, балдарына мектептеги окуусунда жардам көрсөтүп, өз билимдерин жана көндүмдөрүн өркүндөтө алышат. Эң негизгиси, ата-энелер балдардын өнүгүүсүндө, ага тарбия берүүдө ар бир үй-бүлөнүн ролу мектеп тарабынан бааланып, кубаттоого алынарын жакшы сезишет. Ал эми мугалимдер болсо ата-энелер менен баарлашуунун түрдүү ыкмаларын колдоно башташат. Ошону менен бирге, мугалимдер окутуу программасы жана балдардын жетишкендиктери жөнүндө ата-энелердин ойпикирлерин билишет. Ата-энелердин таланттары жана кызыгуулары жөнүндө кабардар болушат. Бул маалыматтарды мугалимдер окуучуларга жекече көңүл буруу үчүн колдоно алышат. Ошону менен бирге, мугалим–ыктыярчы–ата-эне өнөктөштүгү баланы тарбиялоо жана өнүктүрүү процессинде бири-бирин түшүнүүнү, бири-бирине сый-урмат менен мамиле жасоону камсыздайт.

3.2.4. Үйдө окутуу

Балдардын үй тапшырмаларын аткаруусунда же окуу боюнча өткөрүлгөн иш-чараларда ата-энелердин катышуусу абдан маанилүү. Бул жагдай окуучулардын эки тараптуу – мектептен жана үй-бүлөсүнөн – колдоо алуу мүмкүнчүлүгүн жогорулатат. Мектептер окуучулардын окуу көндүмдөрүн өздөштүрүүгө байланыштуу иш-чараларды, чечимдерди, окуучуларга үй тапшырмаларын аткарууда кандай жардам берүү тууралуу маалыматтарды жана идеяларды сунуштоо аркылуу ата-энелердин үйдө окутуусуна колдоо көрсөтө алышат.

Бул иштин багыттарынын *мисалдары*:

- үйдө ата-энелер балдары менен биргелешип китеп окуусу;
- ата-энелерге китеп менен Окуганга чейин–Окуу учурунда–Окугандан кийин кандай иштөө керектиги тууралуу маалымат берүү;

- ата-энелер жана окуучулар үчүн таркатма материалдарды даярдап берүү;
- ата-энелердин катышуусу менен мектептерде окуу боюнча иш-чараларды пландаштырып өткөрүү.

Үйдө окутуунун жыйынтыгында:

- окуучулар үй тапшырмаларына, класстык иштерге байланыштуу окуу көндүмдөрүн жана аларды текшерүүнүн натыйжаларын жакшырта алышат;
- үй тапшырмаларын ар дайым жана сапаттуу аткарышат. Балдардын мектеп иштерине карата позитивдүү мамилеси өнүгөт;
- ата-энелер балдарды үйдө кантип шыктандыруу, аларга кандай колдоо көрсөтүп, кандай жардам берүү керектигин үйрөнүшөт;
- мугалимдер да натыйжалуу үй тапшырмаларын иштеп чыгышат, үй-бүлөлөргө колдоо көрсөтүүдөн ырахат алышат.

3.2.5. Коомчулук менен кызматташуу

Коомчулук менен кызматташуунун натыйжасында мектептер окуучулар жана ата-энелер менен баланы өнүктүрүү жана окутуу боюнча тажрыйба бөлүшөт. Балдардын үйлөрү, мектеби жайгашкан райондон тышкары, алардын окуусуна, өнүгүүсүнө таасирин тийгизген чөйрөнүн баары – коомчулукту түзөт. Мектеп окуу программаларын, үй-бүлөлөрдүн тажрыйбасын, балдарды окутууну жана алардын өнүгүүсүн жакшыруу максатында коомчулук тарабынан көрсөтүлгөн жардамдарды жана каражаттарды айкалыштырып, аныктап алуусу керек.

Бул иштин багыттарынын мисалдары:

- окуучуларга, алардын үй-бүлөлөрүнө окууну өнүктүрүү программалары жана пайдалуу ресурстары боюнча маалымат берип туруу: вебсайттар, китепканалардын даректери, ресурстук борборлор, адистер;
- окуу маданиятын өнүктүрүү боюнча өткөрүлө турган иш-чаралар тууралуу маалымат берип туруу: сынактар, жарманкелер, көркөм окуулар, көргөзмөлөр, кышкы жана жайкы окуу лагерлери;
- окуунун маанилүүлүгүн жайылтуу боюнча уюмдар жана мектептердин катышуусу менен иш-чараларды, медиа компанияларды өткөрүү аркылуу коомчулукту үрөп туруу.

Бул иш-чараларды аткарууда мектептердин өкүлдөрү төмөнкүлөрдү эске алуулары кажет:

- ролдорду, милдеттерди бөлүштүрүү жана иш-чараны өткөрүүчү жай жана анын бюджетин;
- коомчулуктун программасына катышууда, о. э. жардам алууда окуучулардын жана алардын үй-бүлөлөрүнүн бирдей мүмкүнчүлүктөргө ээ болуусун.

Коомчулук менен кызматташуунун негизинде окуучулар ар кандай окуу программаларына, класстан тышкаркы иш-чараларга катышуу менен көндүмдөрүн, талантарын өркүндөтүшөт. Мисалы, китепканалар менен бирдикте өтүлүүчү долбоорлордо окуучулар окуу көндүмдөрүн өркүндөтө алышат. Ата-энелер балдарынын академиялык жана социалдык көндүмдөрүн өнүктүрүүсүнүн жаңы мүмкүнчүлүктөрү тууралуу кабардар болушат. Мугалимдер окуу көндүмдөрүн өнүктүрүү боюнча мектеп программаларын кайра карап чыгып, өркүндөтүшөт.

3.2.6. Чечимдерди кабыл алуу

Чечимдерди кабыл алууда ата-энелердин катышуусу мектептерди күчтүү өнөктөштөр менен камсыздайт. Чечим кабыл алуу – карама-каршы ой-пикирлердин талаш-тартышы эмес, өнөктөштүк процессин, жалпы максаттарга жетүү үчүн бирдей көз караштарды жана аракеттерди билдирет.

Чечимдерди кабыл алуу процессинде коомчулуктун өкүлдөрүнө жана ата-энелерге колдоо көрсөтүү максатында мектептердин төмөнкүдөй милдеттери аныкталган:

- ата-энелер уюмдарынын, консультациялык кеңештердин же комитеттеринин (мисалы: окуу комитети, коопсуздук комитети) ишмердүүлүгүн активдештирүү;
- мектептин ата-энелеринин жалпы ата-энелер коомчулугу (комитеттер, уюмдар, кеңештер) менен байланышын кеңейтүү.

Бул иш-чараларды аткарууда мектептердин өкүлдөрү төмөнкүлөрдү эске алуулары кажет:

- бардык этникалык, социалдык-экономикалык ж. б. топтордон ата-энелерди тартуу;
- лидер ата-энелер мектептин башка ата-энелери менен маалымат бөлүшө ала тургандай тренингдерди өткөрүү;
- биргелешип (ата-эне–окуучу) чечим кабыл алууну камсыз кылуу.

Ата-энелердин чечим кабыл алуу процессине катышуусунун натыйжасында балдар артыкчылыктарга ээ болушат. Ал артыкчылыктар ата-энелер уюмдарынын пландаштыруусуна байланыштуу. (Epstein & Sheldon, 2002; CDCP, 2012; Virginia Department of Education, 2010).

3.3. Ата-энелердин катышуусуна колдоо көрсөтүү

Ата-энелер баласы окууга кирген күндөн тартып эле мектептин ишмердүүлүгүнө катыша баштаса, андан ары да катышууну уланта бериши күмөнсүз. Ага карабастан, мектептин өкүлдөрү ата-эненин мектептин ишмердүүлүгүнө катышуусуна колдоо көрсөтүүлөрү зарыл. Мектеп жетекчилиги жана мугалимдер ата-энелердин мектептин ишмердүүлүгүнө катышуусуна тоскоолдук кылган көйгөйлөрдү аныктап алып, аларды чечүү үчүн иш-чараларды ыңгайлаштырып пландаштыруусу керек.

Ата-энелерди тартуу: баш тартуунун себептери жана чечүү жолдору

Баш тартуунун себептери	Себептин баяндалышы	Чечүү жолдору
Убакыттын тардыгы	Көпчүлүк ата-энелер иштеген иштерине, үй тиричилигине байланыштуу мектепке келе алышпайт. Ата-энелер чогулушуна келишет. Бирок, муну менен алар мектеп менен өнөктөш болуп, анын ишмердүүлүгүнө натыйжалуу катыша алышпайт.	Ата-энелер арасында сурамжылоо жүргүзүп, чогулуштарды, жолугушууларды аларга ыңгайлуу убакка/күндөргө пландаштырыңыз. Мектеп кызматкерлери менен байланыш түзүүнүн, кабарлашып туруунун альтернативдүү жолун сунуштаңыз: электрондук дарек, веб-сайт, веб-баракча, FB, WhatsApp.

Баш тартуунун себептери	Себептин баяндалышы	Чечүү жолдору
Мектеп тууралуу жагымсыз эскерүүлөр	Көпчүлүк ата-энелер өздөрүнүн окуучулук күндөрүндөгү жагымсыз эскерүүлөрүнө байланыштуу балдарынын мектептеги турмушуна катышууну каалашпайт.	Ата-энелер менен ачык, позитивдүү, досторчо сүйлөшүңүз. Жагымсыз тоскоолдукту жеңүүгө жардам бериңиз. Аларды мектепке тартуу үчүн официалдуу эмес, кызыктуу иш-чараларды өткөрүңүз. Ата-энелер мектепке келгенде аларга оңтойлуу шарт түзүп бериңиз.
Ата-энелердин мектепке келишине балдары тоскоолдук кылат	Айрым балдар ата-энелеринин мектепке келишин каалашпайт. Мугалим ата-энесине анын окуудагы жетишпөөсү тууралуу билдирип коюшу мүмкүн.	Бул көйгөйдү чечүү үчүн убакыт керек. Иш планыңызды ар бир окуучунун мектептин турмушуна ата-энесинин катышуусуна карата болгон мамилесин өзгөртүү максатында түзүңүз. Окуучуларга биргелешкен ишмердүүлүк баары үчүн пайдалуу, позитивдүү болорун түшүндүрүңүз.
Ата-энелердин уяңдыгы, баласынын окуусуна кызыкпагандыгы; даярдык деңгээлинин жетишсиздиги	Айрым ата-энелер, өзгөчө мектепте окуп жүргөндө көйгөйлөрү болгон ата-энелер, өздөрүн ыңгайсыз сезип, окутуу процессине катышууну маанилүү деп эсептешпейт. Алардын катышуусу олуттуу өзгөрүүлөрдү алып келерине ишенишпейт. Ошондуктан бул мугалимдердин гана иши деп ойлошот.	Ата-энелерди баласына мектепте оорураак, тааныш эмес темаларды окуп-үйрөнүүдө окуу материалын жакшы деңгээлде өздөштүрүүгө жардам бере аларына ишендириңиз. Аларды балдарына колдоо көрсөтүүгө үйрөтүү максатында, кыйынчылык менен өздөштүрүлүүчү темалар боюнча жеке консультацияларды, семинар-тренингдерди өткөрүңүз (мисалы, мектеп окуу боюнча семинарларды өткөрө алат, о. э. окуу боюнча үй тапшырмаларынын пакетин сунуштай алат).
Мектеп турмушуна кандайча катышуу керектигин түшүнүшпөйт	Өздөрүнө ишенген, мектеп турмушуна катышууга кызыкдар ата-энелер бар. Бирок, алар кандайча катышуу керектигин түшүнүшпөйт.	Ата-энелердин катышуусу менен өткөрүлө турган иш-чараларды окуу жылынын башында пландаштырыңыз. Жооптуу ата-энелерди, өткөрүү мөөнөтүн белгилеп, иш-чаранын жүрүшүн баяндап, ата-энелерди кабардар кылыңыз. Жолугушууларда «мектеп алардан эмнелерди күтөт жана эмне үчүн?» деген суроолорго жоопту так түшүндүрүңүз.

Мектеп менен сейрек байланышуусу, жагымсыз кабар алуусу	Көпчүлүк ата-энелер мектептен маалыматтарды сейрек алышат. Же мугалим көйгөй жаралганда гана ата-энелер менен байланышка чыгат.	Сиз ата-энелер менен канткенде тез-тез байланышып тура аласыз? Канткенде сүйлөшүүлөрдү эки тарап үчүн натыйжалуу уюштурууга болот? Андан тышкары, телефон аркылуу бала тууралуу терс кабарларды гана билдирбей, жагымдуу нерселер, баланын ийгиликтери тууралуу да айтып туруңуз. Мындай көрүнүштөр ата-энелердин мектепке оң көз карашта болуусуна түрткү берет. О.э. окуучунун жакшы жүрүш-турушуна колдоо көрсөтүүчү курал болуп берет.
Мектеп турмушуна катышуу үчүн маалыматтын жетишсиздиги	Мектептер ата-энелерге баланын ийгиликтери тууралуу гана маалымат берип турушат. Албетте, бул маанилүү. Бирок, балдарды окутуу процессине ата-энелерди тартуу үчүн жетишсиз.	Ата-энелерге балдарынын ийгиликтери тууралуу айтып туруңуз. Аны менен бирге окутуунун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн алдыдагы максаттарыңызды да белгилеп кетиңиз.
Тил билбегендик	Айрым ата-энелер окутуу жүргүзүлгөн тилде сүйлөй алышпайт. Алар мектептен алган маалыматты түшүнбөй калышы мүмкүн.	Бул реалдуу көйгөй болушу мүмкүн. Ошондуктан, дайыма түшүндүрүп бере турган жардамчы-адамдын болушу маанилүү.
Кесиптик терминологияны түшүнбөстүк	Окутуу тилинде сүйлөгөн ата-эне да маалыматты түшүнүүдө кыйынчылыктарга кездешет.	Ата-энелер менен сүйлөшүүдө кесиптик терминологияны колдонбоңуз. Сөзүңүз жеткиликтүү, түшүнүктүү болушу керек.
Окуучу тууралуу маалыматтын конфиденциалдуулугун сакаш керек	Окуучулардын жетишүүлөрү, баалары бардык ата-энелердин алдында ачык талкууга алынса, убактысы бар кызыккан ата-эненин да мындай чогулушка катышы келбей калат.	Ата-энелер чогулушунда жалпы маселелерге гана токтолуңуз. Конфиденциалдуу маалыматты талкууга чыгарбаңыз. Окуучулардын жетишүүлөрү, баалары жөнүндө ата-энеси менен жекече сүйлөшүңүз.
Ишеничтин жоктугу	Ата-энелер директорго, мугалимге жакпаган суроолору, сунуштары, аракеттери үчүн балага басым көрсөтүлүп калабы деп кабатыр болушат.	Ата-энелердин сөзүнө жай-баракат жагымдуу үн менен жооп бериңиз. Аларга мугалим менен баарлашуудан туура тыянак чыгаруусуна жардам бериңиз. Ата-эне менен сүйлөшүүдө анын ишенбестигин жойгудай кырдаалды түзүңүз.

Төмөнкү булактан алынды: Creative Education. (2018). Overcoming 10 common barriers to parental engagement. Retrieved from <https://www.creativeeducation.co.uk/blog/parental-engagement>. USAID Georgia Primary Education Project. (2015a). Parent Engagement, guide for school principals and parents. Tbilisi, Georgia. Retrieved from http://kargiskola.ge/parent/pdf/PE_GUIDE_2015.pdf.

4. ОКУУЧУЛАРДЫН ОКУУ КӨНДҮМДӨРҮН ӨРКҮНДӨТҮҮ БОЮНЧА МЕКТЕПТЕР, АТА-ЭНЕЛЕР ЖАНА КООМЧУЛУК ҮЧҮН УЮШТУРУЛУУЧУ ИШ-ЧАРАЛАР

Үйдөгү чөйрөнүн жардамы менен ата-энелер балдардын окуу көндүмдөрүн өркүндөтүүгө чоң салымын кошо алышат. Баланын окууда ийгиликтерге жетишүүсүн каалаган ата-энелер аны ар кандай турмуштук кырдаалдарда ишке ашыра алышат: ашканада, дүкөндө, сейилдеп жүргөндө, чогуу телевизор көрүү жана оюн ойноо учурунда. Кызыктуу көнүгүүлөрдү, оюндарды колдонуу ата-энелерге баланын окуу, жазуу, сүйлөө көндүмдөрүн өнүктүрүүгө жардам берет. Окуучулардын окуу көндүмдөрүн өнүктүрүүгө ата-энелерди натыйжалуу тартуу максатында практикалык семинарларды өткөрүү сунушталат. Ал семинарларда бала менен баарлашууда колдоно турган окуу көндүмдөрүн өркүндөтүүчү базалык ыктар менен таанышышат.

Мектептер окуучуларынын окуу көндүмдөрүн өркүндөтүүнү каалашса, окуу боюнча атайын иштелип чыккан иш-чараларды пландаштырып өткөрүүлөрү зарыл. Төмөндө ата-энелер менен бирге окуй турган иш-аракеттер сунушталат.

Иш-чара	Баяндалышы
Үй-бүлөлүк сабаттуулук кечеси	Мектеп башталгыч класстын ата-энелерин үй-бүлөлүк сабаттуулук боюнча кечеге чакырат. Кеченин жүрүшүндө ата-энелерге үйдө баланын сабаттуулугун өркүндөтүү стратегиялары көрсөтүлөт.
Окуу маданиятын уюштуруу	Мектептеги чөйрө китепке болгон сүйүүнү чагылдырып турушу керек. Окуучулар кыргыз жана башка элдердин жазуучуларынын чыгармаларынан цитаталарды, окуган китеби боюнча кыскача баяндамаларды, сүрөттөрдү даярдап дубалга илишет. Жогоруда айтылган «окуу убагы» демилгесин мектепте көтөрүүгө болот. Мектепке кирген киши материал менен таанышып, маалыматтарды окууга кызыкдар экендигин билдирет.
15 мүнөт окуңуздар	Окуу жылында мектеп «15 мүнөттүк окууну» уюштурат. Күнүнө «15 мүнөттүк окууга» катышкан коомчулук өкүлдөрүнө колдоо көрсөтөт. Мекемелерден, ишканалардан, башка мектептерден, же топтордон алардын канча кызматкери күнүгө 15 мүнөт китеп окуй турганы тууралуу маалымат берүүсүн сураныңыз. Коомчулугуңарда канча адам китеп окуй турганын мектептин же Билим берүү министрлигинин сайтына жайгаштырыңыз. «15 мүнөттүк окуу» иш-чарасын коомчулук үчүн апта сайын уюштуруңуздар. Ата-энелерди, коомчулуктун өкүлдөрүн аптасына бир жолу мектепке 15 мүнөттүк окууга чакырыңыздар. Же коомчулуктун баары аптасына бир жолу 15 мүнөт окушат. Мисалы, ар бир адам жасап жаткан ишин токтотуп, жума күнү саат 10до 15 мүнөт китеп окушат. Мындай иш коомчулуктун мүчөлөрүнө алардын китеп окуусуна дем берип кызыктыруунун эң сонун ыкмасы.

Окуяны баяндап берүү	Коомчулуктун аксакалдары апта сайын радиодон болгон окуяларды айтып беришет. Радио аркылуу уктурулган окуялар – үй-бүлөлөрдү окуу процессине тартуунун кызыктуу ыкмаларынын бири. Бул окуяларды баяндамачы менен чогуу окуу үчүн коомчулукка алдын ала таратып берсе болот. Окуянын аягында суроолор берилет. Биринчи жооп берген катышуучу байгеге ээ болот.
SMS-билдирүү	Ата-энелердин колдоосун талап кылган математикалык ой жүгүртүү жөндөмдүүлүк, сабаттуулук же балдардын окуу боюнча бир деңгээлден кийинки деңгээлге өтүп жаткандыгы, китепканага түшкөн жаңы китептер тууралуу билдирүүлөрдү жиберип турса болот.
Ыр окуу	Мектеп «көңүлүмө жаккан ыр» иш-чарасына демөөрчү боло алат. Окуучу көңүлүнө жаккан (өзү жазган ыр болушу да мүмкүн) ырдын көчүрмөсүн бир күн жанына алып жүрөт. Ал күнү классташтары менен ыры тууралуу ой бөлүшүшөт, окушат. Мындай иш-чарага ата-энелер да катышып, мектептен балдарын алып кетип жатып, көңүлүнө жаккан ыры менен бөлүшүшөт.
Биргелешип аракеттенүү менен жазуу	Бир класс кандайдыр бир окуяны жазып баштайт. Аны параллелдеги экинчи класска жиберет, алар улантып жазып, үчүнчү класска жиберет. Параллелдеги бардык класстар бул окуяга өз салымын кошушу керек. Мындай иш-чараны коомчулук үчүн колдонуп, мектептер же мекемелер арасында өткөрүүгө да болот. Окуянын бүткөн нускасын жергиликтүү гезитке чыгарып коюуну унутпаңыздар.
Окуу сынагы	Мектеп (мугалимдер, китепканачылар) ар бир класс үчүн китептердин тизмесин түзөт. Ал тизмени окуучуларга, ата-энелерге таратып, сынакка катышууга чакырат. Алар бир ай убакыттын ичинде берилген китептерди окуп чыгышат. Бир айдан кийин мектеп сынак уюштурат. Сынакта ата-эне – баласы жуп менен катышат. Эң көп суроого жооп берген жуп жеңишке ээ болот.

Төмөнкү булактан алынды: USAID Georgia Primary Education Project. (2015a). Parent Engagement, guide for school principals and parents. Tbilisi, Georgia. Retrieved from http://kargiskola.ge/parent/pdf/PE_GUIDE_2015.pdf.

4.1. Беш базалык окуу көндүмү» семинары (2 саат)

Максаты: Ата-энелерди беш базалык окуу көндүмү жана аны өнүктүрүүчү көнүгүүлөр менен тааныштыруу.

Күтүлүүчү натыйжалар: беш сессиядан турган семинардын натыйжасында ата-энелер төмөнкүлөрдү аткара алышат:

- тыбыштык кабыл алуу боюнча 2 көнүгүүнү туура колдоно алышат;
- алфавит менен таанышуу боюнча 2 көнүгүүнү туура колдоно алышат;
- сөз байлыгы боюнча 2 көнүгүүнү туура колдоно алышат;
- шар окуу боюнча 2 көнүгүүнү туура колдоно алышат;
- окуганын түшүнүү боюнча 2 көнүгүүнү туура колдонуу;
- окуучулардын мектептин кийинки кийинки баскычындагы программасын өздөштүрүүлөрү үчүн негиз болгон 5 базалык окуу көндүмүн өркүндөтүүнүн маанилүүлүгүн түшүнүшөт.

1-сессия

Тыбыштык кабыл алуу

1-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы ата-энелер менен учурашып, семинардын максаттары жана милдеттери менен тааныштырат. Андан кийин ата-энелерге «Тыбыш деген эмне?» суроосун берип, жоопторду биргеликте талкуулайт.

2-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы тыбыштык кабыл алуу тууралуу баяндап берет.

Тыбыштык кабыл алуу – бул окуу көндүмдөрүн калыптандыруунун негизи болгон кептеги тыбыштарды кабыл алуу жана айырмалай билүү жөндөмү. Тыбыштык кабыл алуусу өнүккөн окуучулар орфографиялык жактан сабаттуу жазышат.

3-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы төмөнкү суроолорду берип, жалпылайт:

- Сиздин оюңузча, балдардын окуу көндүмдөрүн калыптандырууда тыбыштык кабыл алуу маанилүүбү, себеби эмнеде?
- Балдарыңыздарга кептеги тыбыштарды кабыл алуусу жана айырмалай билүүсү үчүн кандай жардам бересиздер?

4-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы төмөнкү көнүгүүлөрдү аткарууну сунуштайт.

1-көнүгүү. «Жүз суроо-жүз жооп» (1-модуль. Тыбыштык кабыл алуу, 36-бет.).

2-көнүгүү. «Дүкөн» (1-модуль. Тыбыштык кабыл алуу, 28-бет).

2-сессия

Алфавит менен таанышуу

1-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы ата-энелерге «Тыбыш менен тамганын ортосундагы айырма эмнеде?» деген суроо берип, жоопторду талкуулашат.

2-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы «Алфавит» темасы менен тааныштырат.

Алфавит менен таанышуу – бул тамгалар менен тыбыштардын ортосундагы байланышты үйрөнүү. Тамга – бул тыбышты билдирген жалпыланган графикалык белги. Мисалы, окуучулар бул тема боюнча билимдерин тамганы көрсөтүп, тиешелүү тыбышты айтуу аркылуу далилдешет. Тамгалар менен тыбыштардын өз ара байланышын түшүнбөстөн окуганды үйрөнүү мүмкүн эмес. Мындай байланыш окуу боюнча программанын маанилүү бөлүгү болуп эсептелет, анткени ал окурман үчүн жазуу түрүндө берилген жаңы сөздөрдү билип-таануу куралынын кызматын аткарат.

3-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы төмөнкү суроолорду берип, жалпылайт:

- Балдарыңыз тамгаларды үйрөнүүдө кандай кыйынчылыктарга дуушар болду (эки мисал)?
- Үйдө балдарыңыздарга тамга менен тыбыштын айырмасын кантип түшүндүрөсүздөр?

4-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы төмөнкү көнүгүүлөрдү аткарууну сунуштайт.

1-көнүгүү. «Жылдыз» (2-модуль, Алфавит менен таанышуу, 50-бет).

2-көнүгүү. «Сөздөрдүн дубалы» (2-модуль, Алфавит менен таанышуу, 53-бет).

3-сессия

Сөз байлыгы

1-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы ата-энелерге «Сөз байлыгы деген эмне?» суроосун берип, жоопторду талкуулашат.

2-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы сөз байлыгы боюнча мини-лекция өткөрөт.

- Сөз байлыгы деген эмне?
- Сөз байлыгы кантип өнүгөт?

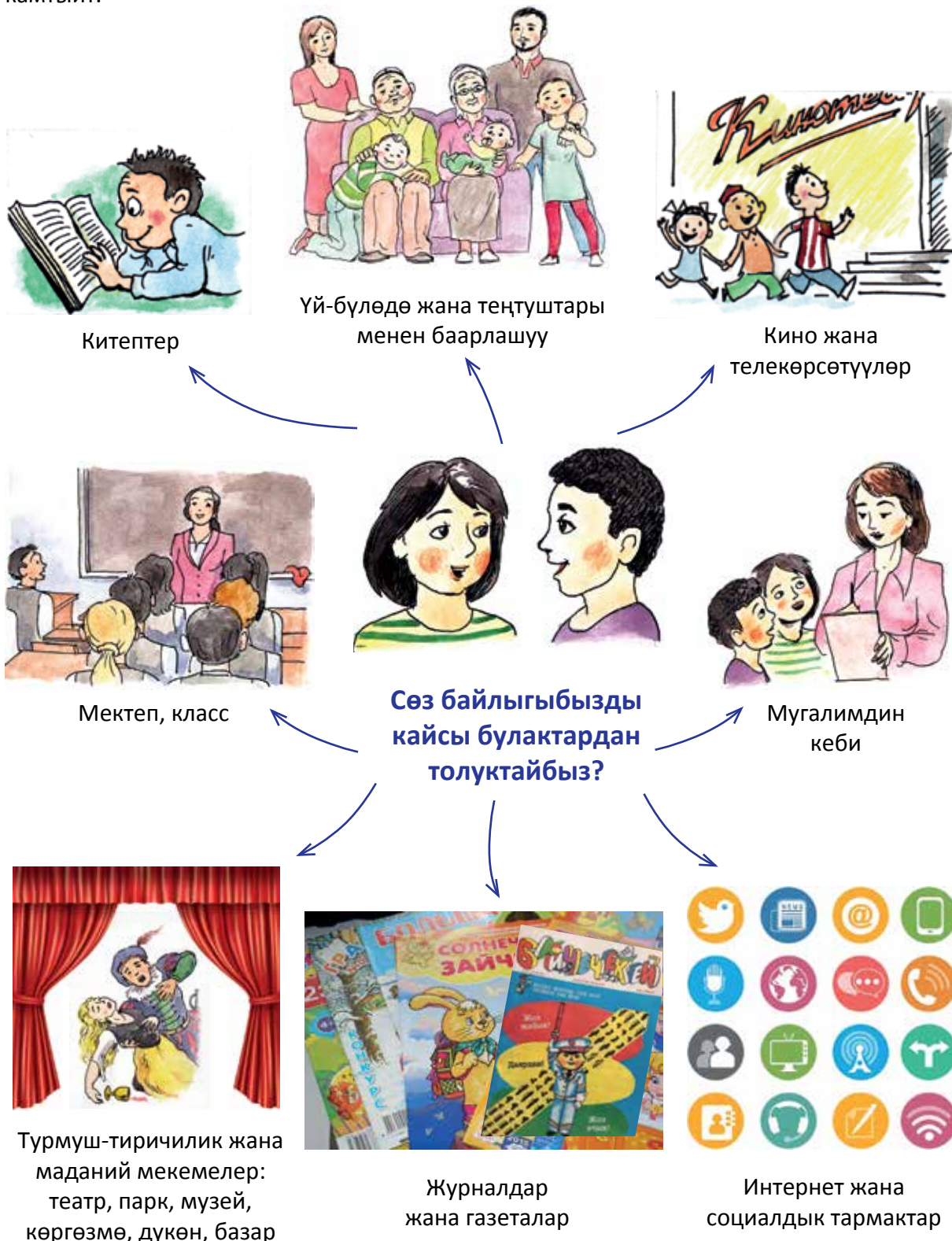
Мугалим / мектептин китепканачысы ата-энелерге балдардын курагына жараша сөз байлыгы тууралуу айтып берет.

Курагына жараша баланын болжолдуу сөз байлыгы

Баланын курагы	Сөздөрдүн саны
1 жаш	5–9 сөз
1,5 жаш	20–40 сөз
2 жаш	50–200 сөз
3 жаш	800–1000 сөз
3,5 жаш	1100 сөз
4 жаш	1600–1900 сөз
5 жаш	1900–2200 сөз
6–7 жаш	3500 сөз
7–10 жаш	5 000ден 10 000 сөзгө чейин

Сөз байлыгы балдарга сөздөрдү таанып, түшүнүүгө жардам берет. Сөз байлыгын өстүрүү жана үйдө сөздүк ишин жүргүзүп туруу балдардын окуудагы жетишкендиктерин жогорулатууда маанилүү орун ээлейт. Сөз байлыгын өркүндөтүүгө багытталган атайын окутуу эң натыйжалуу болгонуна карабастан, аны түздөн-түз жана кыйыр түрдө кеңейтүү боюнча башка ыкмаларды дагы колдонуу маанилүү. Жөнөкөй көнүгүүлөрдү аткарууга караганда мазмуну кең нукура тексттерди колдонуу сөз байлыгын өстүрүүдө дээрлик натыйжалуу болот. Сөз байлыгын өстүрүүнүн натыйжалуу ыкмалары сөздөрдүн маанисин жана алардын ортосундагы байланыштарды аныктоо, синоним-антонимдерин табуу иштерин да камтыйт.

3-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы төмөнкү суроолорду берип, жалпылайт:

- Балдарыңыздарга сөз байлыгын өркүндөтүүсүнө кандайча жардам бересиздер?
- Акыркы жолу балдарыңыздар менен кайсы китепти окудуңузда?

4-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы төмөнкү көнүгүүлөрдү аткарууну сунуштайт.

1-көнүгүү. «Тамганы табуу» (10-модуль, 1-класстын окуучулары үчүн оюн-көнүгүүлөрү, 24-бет)

2-көнүгүү. «Жаңы сөздөр менен таанышуу» (10-модуль, 3-класстын окуучулары үчүн оюн-көнүгүүлөрү, 27-бет.)

Шар окуу

1-кадам. Мугалим / мектеп китепканачысы ата-энелерге «Шар окуу деген эмне?» суроосун берип, жоопторду талкуулашат.

2-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы шар окуу боюнча мини-лекция өткөрөт.

Шар окуу – бул сөздөрдүн маанисин түшүнүү менен, эмоцияларды, сезимдерди жана логиканы чагылдырып, көркөм, ылдам окуу. Шар окуган окуучулардын жаңы сөздөрдү чечмелеп окуу, окуганын түшүнүү көндүмдөрү да жогорку деңгээлде болот. Шар окуу – толук кандуу окуу менен окуганын түшүнүүнү калыптандыруучу эң манилүү көндүмдөрдүн бири. Окуп жаткан учурда окуучу көңүлүн төмөнкүлөргө топтошу зарыл:

- туура окууга: бала сөздөрдү туура жана так айтуусу керек;
- окуунун ылдамдыгына: ылдам окуу менен бала окуп жатканынын маанисин түшүнүүсү зарыл;
- тыныш белгилерине көңүл буруп, тыным жасап окуу;
- көркөм окуу бала жандуу, ыргак менен окуусу керек.

Окуунун бул компоненттери бири-бири менен тыгыз байланышта. Алардын бири жеткиликтүү аткарылбай калса, шар окуунун деңгээли начарлайт.

Шар окуу китепти көп окуган шартта гана калыптанат. Балдарга жаш-курактарына, окуган класстарына (1–4-класс) ылайык, тааныш сөздөр менен берилген жана чечмелеп окууга оңой тексттер сунушталуусу зарыл. Башкача айтканда, сунушталган текстте баланын китеп окуу көндүмдөрүнүн деңгээлине ылайык болуусу тийиш. Текст бала үчүн татаал болсо, ал сөздөрдү чечмелеп окууга басым жасап, шар окуу көндүмүн өркүндөтүү мүмкүнчүлүгү болбой калат.

Окуу көндүмдөрүн өнүктүрүү жана шар окууну жеткиликтүү деңгээлде өркүндөтүү абдан манилүү болуп эсептелет.

Окуу ылдамдыгынын ченемдери

Класс	Үлгүлүү деңгээл		Базалык деңгээл (минималдык стандарттык деңгээл)		Төмөнкү деңгээл	
	1-жарым жылдык	2-жарым жылдык	1-жарым жылдык	2-жарым жылдык	1-жарым жылдык	2-жарым жылдык
1	20 сөздөн көп	25 сөздөн көп	15-20 сөз	20–25 сөз	15 сөздөн аз	20 сөздөн аз
2	30 сөздөн көп	40 сөздөн көп	30–35 сөз	35–40 сөз	30 сөздөн аз	35 сөздөн аз
3	50 сөздөн көп	60 сөздөн көп	45–50 сөз	55–60 сөз	45 сөздөн аз	55 сөздөн аз
4	70 сөздөн көп	80 сөздөн көп	65–70 сөз	70–80 сөз	65 сөздөн аз	70 сөздөн аз

Тексттерге карата негизги талаптар:

1. Тексттин татаалдыгы окуучунун окурмандык деңгээлине шайкеш болуусу тийиш.
2. 1-класстын окуучулары үчүн сунушталган китептердин тамгалары ири болуп, шрифтинин өлчөмү 16дан, ал эми 2–4-окуучулары үчүн 14төн кем болбошу керек.
3. Тексти көп эмес, бир беттен турган чакан китептер.
4. Сүрөттөрү, жөнөкөй схемалары, таблицалары көп китептер.

Мугалим мындай китептерди көрсөтүп, үйдө жана өз алдынча окуй турган китептердин тизмесин сунуштаганы жакшы.

3-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы төмөнкү суроону берип, жалпылайт:

- Баланын шар окуу көндүмүн калыптандыруу үчүн күнүнө канча убакыт китеп окуу керек?
- Баланын шар окуу көндүмүн калыптандыруу үчүн ким жооптуу?

4-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы төмөнкү көнүгүүлөрдү аткарууну сунуштайт.

1-көнүгүү. «Көп ирет кайталап окуу» (4-модуль, Шар окуу, 36-бет.)

2-көнүгүү. «Үлгүлүү окуу» (4-модуль, Шар окуу, 39-бет.)

Эскертүү: Мугалим/мектеп китепканачысы ата-энелерге аудиокитептер жайгашкан ресурстар жөнүндө маалымат берүүсү мүмкүн.

5-сессия

Окуганын түшүнүү

1-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы ата-энелерге «Шар окуу маанилүүбү же окуганын түшүнүүбү?» деген суроону берип, жоопторду бирге талкуулашат.

2-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы ата-энелерге окуганын түшүнүүнүн маанилүүлүгү жөнүндө айтат.

Окуганын түшүнүү – окуган текстинин маанисин түшүнүү жөндөмдүүлүгү, аны интерпретациялоо жана окуган текстине карата өз пикирин/мамилесин калыптандыруу көндүмү. Бул баланын мындан аркы окуусу үчүн маанилүү көндүм болуп саналат.

Окуганын түшүнүү төмөндөгү факторлорго байланыштуу:

- сөздүн маанисин түшүнүүсүнө;
- туура окуй алуусуна (эгерде бала сөздү туура эмес окуса, анда ал бүтүндөй сүйлөмдүн маанисин түшүнбөй калат);
- шар окуй алуусуна (эгерде бала муундап окуса, анда ага окуганынын маанисин эстеп калуу кыйында турат);
- окуучунун турмуштук тажрыйбасына жана билимине;
- окуп жаткан учурда окуучунун эс тутумуна, ой жүгүртө жана элестете алуусуна.

3-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы төмөнкү суроону берип, жалпылайт:
– Балдарыңыздардын окуганын түшүнгөнүн кантип билесиздер?

4-кадам. Мугалим/мектеп китепканачысы төмөнкү көнүгүүлөрдү аткарууну сунуштайт.
1-көнүгүү. «Тыным жасап окуу» (5-модуль, Окуганын түшүнүү, 72-бет.)
2-көнүгүү. «Окуянын картасы» (5-модуль, Окуганын түшүнүү, 82-бет.)

Эскертүү: Мугалим/мектептин китепканачысы ата-энелерге «Китеп окууга кантип кызыктыруу керек» эскертмесин бере алат (2-тиркеме).

4.2. «Мектеп китепканасына экскурсия» класстан тышкары иш-чарасы (40 мүнөт)

Максаты: Башталгыч класстардын окуучуларын китепкананын ишмердиги менен тааныштыруу.

Күтүлүүчү натыйжалар

Эксперсиянын аягында окуучулар:

- мектеп китепканасынын ишмердиги менен таанышышат;
- китеп сактоочу жай менен таанышышат;
- китепканачынын жана ата-энесинин жардамы менен класстан тышкары окуу үчүн китеп тандап алышат.

Иш-чараны өткөрүү үчүн жооптуулар: мектеп китепканачысы, башталгыч класстардын мугалимдери жана ата-энелер.

Керектүү материалдар: китептер, китепкананын каттоо карточкасы.

1-кадам. Башталгыч класстардын окуучулары мугалимдин жетекчилиги астында алдын-ала бекитилген ырааттама боюнча китепканага барышат.

2-кадам. Мектеп китепканачысы балдарды тосуп алып, китепкана менен тааныштырат. Китепкананын иши тууралуу айтып берет. О. э. кантип китепти үйгө алууга болоорун түшүндүрөт.

3-кадам. Андан кийин китепканачы балдарды алдын-ала даярдалган белгилүү датага арналган бурч менен тааныштырат. Ата-эне бул дата жөнүндө балдар менен маек жүргүзөт. Ошондой эле китепканачы китептин негизги бөлүктөрү жөнүндө айтып берет. Бул үчүн 5-модулдун «Китеп менен таанышуу» көнүгүүсүн колдонсо болот («Окуганын түшүнүү», 59-бет.).

4-кадам. Мугалимдин, ата-эненин жана китепканачынын кеңеши менен балдар үйдө окуу үчүн алардын жаш курагына жана деңгээлине ылайыктуу китептерди тандап алышат.

4.3. Класстан тышкаркы иш-чара – «Башталгыч класстардын окуучулары арасында «Окурман театры» мелдеш

Максаты: «Окурман театры» көнүгүүсү аркылуу көркөм окуу көндүмдөрүн калыптандыруу (4-модуль, 67-бет.).

Нускама

- Алгач, бул мелдеш ар бир класста окуучулар арасында өткөрүлөт. Ар бир класс эң мыкты окурмандарынан бирден топ түзөт (4–8 окуучу).
- Андан кийин мектепте параллель боюнча топтордун арасында окуу боюнча мелдеш өткөрүлөт, бул иш-чарага сөзсүз ата-энелер, мугалимдер жана коомчулуктун өкүлдөрү чакырылат.
- Топтун катышуучулары ылайыктуу костюмдарды кие алышат (чыгарманын каарманы же башка сүйүктүү каарман сыяктуу ж. б.). Зал тиешелүү түрдө жасалганат.
- Мугалимдердин, ата-энелердин же жогорку класстардын окуучуларынын арасынан мелдешти алып баруучу дайындалат.
- «Окурман театры» үчүн текстти алдын-ала окуу китебинен, хрестоматиядан, журналдан же газетадан, класстан тышкары окуу үчүн чыгармалардын тизмесинен тандап алса болот.
- Чыгарманы окуу убагында хор менен окууну, ырдоону жана сахналаштырууну кошсо болот.
- Мелдешке катышуунун алдында мугалим окуучуларды туура, көркөм, артистизм менен тыным жасап окууга шыктандырат.
- Калыстар тобу катышуучуларга «Эң так жана туура окуган окурман», «Эң жакшы үн колдонгон окурман», «Артисттик чеберчилик менен көркөм окуган эң мыкты окурман», «Эң кичинекей окурман», «Эң мыкты окурман», «Тез окурман» ж. б. сыяктуу номинациялар боюнча белектерди берсе болот.
- Жеңүүчүлөргө белек катары китептер же башка белектер берилет. Мындай белектер бардык катышуучуларды мелдешке активдүү катышууга кызыктырат.
- Окуучуларды колдоп, аларга дем берүү үчүн сынакка окуучулардын ата-энелери да катышышы керек.

5. БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДЫН ОКУУЧУЛАРЫ ҮЧҮН ОЮН-КӨНҮГҮҮЛӨРҮ

Колдонмодо сунушталган көнүгүүлөр жана оюндар класстар боюнча бөлүштүрүлдү. Бирок, баланын кызыгуусуна, даярдык деңгээлине, окутуудагы темпине жараша мугалим, ата-эне бала менен жекече иш алып барууда, класстан тышкаркы иштерде, үйдө окууда каалаган көнүгүүлөрдү же оюндарды колдоно алышат.

5.1. Биринчи класстын окуучулары үчүн оюн-көнүгүүлөрү

Тамгалар жана тыбыштар

Газеталарда жана журналдарда макалалардын аталыштары чоң тамгалар менен жазылган. Кандайдыр бир тамганы кол менен көрсөтүп, баладан ал тамга кандай окуларын сураңыз. Баланын тамгаларды таанып-билүү жана айтуу жөндөмү тамгаларды жана тыбыштарды эстеп калууга жардам берет.

Алфавитти үйрөнүү

Тамгаларды табуу – кызыктуу оюн. Көчөдө сейилдеп же саякаттап жүргөндө жазуусу бар жол белгилерин, жарыянаамаларды ж. б. колдонуу мүмкүн. Баладан ал тамга кандай окулат деп сураса болот. Балким, ал тамгаларды жана тыбыштарды бириктирип, сөздү толугу менен окуй алат.

Тамганы табуу

Балага газетадан же журналдан алынган тексттин үзүндүсү берилет. Тексттин ар бир сабын карап чыгып, кандайдыр бир тамганы (мисалы, «а» тамгасын) белгилөө тапшырмасы берилет. Бул көнүгүүнүн башка түрлөрү:

- бардык «а» тамгаларын чийип жана бардык «п» тамгаларынын астын сыз;
- «а» тамгасынын алдында «п» тамгасы болсо, «а» тамгасын чий;
- «а» тамгасынан кийин «н» тамгасы болсо, «а» тамгасынын астын сыз.

Балдардын жооптору ар дайым текшерилип, тапшырма туура аткарылса, сөзсүз аларды мактоо зарыл.

Сөздөрдү муундарга бөлүү

Балага сөздөрдү муундарга бөлүп машыгууга жардам бериңиздер. Көчөдө сейилдеп жүргөндө же дүкөндө ага кандайдыр бир жазуу көрсөтүп, төмөнкү тапшырмаларды бериңиздер:

- сөздү оку;
- сөздү муундарга бөл;
- канча муун бар экенин сана.

Сөз куроо

Кичинекей баракчага алфавиттин бардык тамгаларын жазыңыздар (пластик бөтөлкөлөрдүн капкактарын колдонсо болот). Көп колдонулган тамгалардын бир нече үлгүсүн алса болот. Балага кандайдыр бир сөздү айтуусун сураныңыздар, ал сөздү тамгалардан кураңыздар. Андан кийин ролдорду алмаштырса болот: ата-эне сөздү айтат, бала ал сөздү тамгалардан курайт.

Үн чыгарып окуу

Баланын мындан ары китеп окуганды жакшы көрүшү үчүн үн чыгарып окуу маанилүү болуп саналат. Балага окууга оңой, сүрөттөрү көп жана тексти аз китепти тандоо керек.

Алгач ага бул китепти катуу үн менен сөздөрдү так айтып окуп бериш керек. Андан кийин дагы бир жолу катуу үн менен, сөздөрдү кол менен көрсөтүп окуп берүү керек. Бул көнүгүүнү бир нече жолу кайталагандан кийин, бала бул китепти айтып берүүгө же «окуп чыгууга» даяр болот. Натыйжада бат эле баланын сүйүктүү китептери пайда болуп, ал бул китептердеги сөздөрдү жатка билип алат. Ошондуктан, биргелешип окуганда, китептин бетинен «секирип өтсө» болбойт. Анткени, бала бул китептин бардык майда-чүйдөсүн эстеп калат.

Азыктардын баштыгындагы жазуулар

Балага аны «курчап турган» бардык сөздөрдү окуганды үйрөтүү керек. Ашканадан ар дайым орусча же кыргызча жазуусу бар кандайдыр бир азыктын кагаз баштыгын тапса болот. Мисалы: чайдын, үндун, майдын же майонездин сыртындагы жазууну колдонсо болот. Алгач жазылган сөздү окуп чыгуу керек. Кагаз баштыгын балага берип, баладан кандайдыр бир сөздү табууну сураныңыз. Баладан кара шрифт менен жазылган сөздөрдү окуп чыгууну өтүнсө болот. Мындай көнүгүү баланы кызыктырат, анын «бардыгын окуп чыгуу» каалоосу адатка айланат.

Китеп менен таанышуу

Балага сүйүктүү китебин алып, мукабасында эмне жазылганын окуп чыгуу тапшырмасы берилет. Автордун атын кол менен көрсөтүп окуп берүү керек. Баладан, анын ою боюнча, китептин аталышы кайда жазылганын суроо керек. Андан кийин китептин биринчи бетин ачып, аңгеме кайсы жерден башталарын жана сүрөттөрү кайда экенин көрсөтүү тапшырмасы берилет. Баланын окуганды үйрөнүүсү үчүн китептин элементтерин билүүсү маанилүү болуп саналат.

Биргелешип окуу

Балага сүрөттөрү бар балдар үчүн балсылган китеп (журнал, газета) берилет. Сүрөттөрдү жакшы карап чыгып, китепте же макалада кандай окуя болорун болжолдоп айтуусун сураныңыз. Убакыт болгондо китепти окуп чыгып, анын окуя боюнча болжолу туура чыккандыгы же туура эмес чыккандыгы жөнүндө сүйлөшүү керек. Туура чыккан учурда, баладан «Муну кантип билдиң?» – деп сураңыз.

Нускамаларды колдонуу

Эртең мененки, түшкү же кечки тамакты даярдоо убагында балага кандайдыр бир жөнөкөй тамакты даярдоо иретин айтып берүү тапшырмасы берилет (мисалы: бутерброд, куурулган жумуртка ж. б). Бала кандай айтса, ошондой жасашыңыз керек. Эгер бала майды сыйпоо керек десе, бирок бычак менен сыйпоо керектигин айтпаса, анда бир аз күтө туруп: «Кел, майды нанга колубуз менен сыйпайбыз» – деп коюңуз. Бала ошондо нускамадагы ар бир бөлүк маанилүү, аларды так жана ырааттуу аткаруу керек экенин тез эле түшүнөт. Мындай тапшырмалардын жардамы менен бала нускаманын майда-чүйдө бөлүктөрүнүн баарын эске алууну үйрөнөт.

Дүкөндө

Дүкөнгө барардан мурдасатып алына турган азык-түлүктөрдүн аттарын балага айтып, ага азык-түлүктөрдүн тизмесин түзүү тапшырмасын бериңиз. Дүкөндөн бала тизмедеги ар бир азык-түлүктү окуп чыгып, аларды табууга жардам бериши керек. Бала азык-түлүктү тапкандан кийин, этикетканын жазуусу менен тизмедеги аталышы туура келеби карап көрүшү керек.

5.2. Экинчи класстын окуучулары үчүн оюн-көңүгүүлөрү

Сүйлөмдү табуу

Баладан балдар үчүн жазылган бир китепти үнүн чыгарып окуусун сураныңыз. Окуп жаткан учурда, суроолорду бериңиз. Окуп бүткөндөн кийин балага жөнөкөй тапшырмаларды бериңиз. Бир нече бет артка кайтып, кандайдыр бир конкреттүү сүйлөмдү табууну сураныңыз, мисалы: 5 сөздөн турган сүйлөмдү; негизги каармандын аты аталган сүйлөмдү; 2-абзацтын 3-сүйлөмүн ж. б. табуу. Тексттеги сүйлөмдөрдү табуу кыйла пайдалуу көнүгүү болуп саналат.

Бош орунду толтуруу же жетишпеген тамгаларды табуу

Бала менен чогуу тактага, компьютерге же кагазга кыска сүйлөм жазыңыздар. Андан кийин баладан көзүн жабууну өтүнүздөр. Жазылган сүйлөмдөгү бир нече тамганы өчүрүп салуу керек. Бала көзүн ачканда кайсы тамгалар жетишпегенин табуу тапшырмасын бериңиздер.

Досторго кат

Балага алыста жашаган туугандарыңыз же досторуңуз жөнүндө айтып берип, алардын бирөөнө кыска кат жазуу тапшырмасын бериңиздер. Ага каттын үлгүсүн көрсөтүп, тексттин түзүү үчүн сөздөрдү тандоого жардам бериңиздер. Баладан катты кооз жасалга-лоону, ага сүрөттөрдү тиркөөнү, чаптапталарды чаптоону ж. б. өтүнүү керек.

Сен окуйсүң, мен окуймун, биргелешип окуйбуз

Балаңызга китеп окуп берүүңүз керек, бирок балаңыздын сизге окуп бериши да маанилүү. Баланын окурмандык деңгээли менен жаш курагына ылайыктуу китепти тандоо керек. Ата-эне биринчи абзацты окуйт, бала кийинки абзацты окуйт, же ата-эне китеп бетинин жарымын окуйт, ал эми бала экинчи жарымын окуйт. Бала сөздөрдүн же сүйлөмдөрдүн маанисине эмес, сөздөрдү кандай окуш керек экенине (чечмелөөгө) көбүрөөк көңүл бурушу мүмкүн. Биргелешип окуу көнүгүүсү аркылуу китеп окууну жандуураак жана кызыктуураак өткөрүүгө болот.

Биргелешип окуу

Балага анын окурмандык деңгээлине ылайыктуу текстти тандоого жардам бериңиздер. Текстти биргелешип, бала менен бирдей ылдамдыкта окуу керек. Эгер бала сөздү туура эмес айтса, ага туура окуп берип, улантуу керек. Текстти дагы бир жолу окуп чыгуу керек. Бул көнүгүүнү бир нече күн кайталоо сунуш кылынат.

Үй-бүлөлүк китеп клубу

Жаш курагы бирдей балдардын ата-энелерин чогултуп, китеп клубун уюштуруңуздар. Жумасына бир жолу чогулуп, бир саат балдар менен чогуу китеп окуй турган жерди аныктап алыңыздар. Эгер аба-ырайы жакшы болсо, паркта же бакта чогулсаңыздар болот. Жамгыр жааса же суук болсо, үйдө, китепканада же коомдук жайда жолукса болот.

Окуу көндүмдөрүн өркүндөтүү үчүн күнүгө сүйлөшүү

Окуу көндүмдөрүн өркүндөтүү үчүн бала менен күнүгө сүйлөшүү керек. Негизи ата-энелер иште болушуп балдары менен сабактардан кийин телефон аркылуу байланышат. Ошондуктан күндүз телефон чалгандын ордуна, балага SMS-билдирүү аркылуу «Бүгүнкү күнүң кандай өттү? Эртеңки күн үчүн үй тапшырма көппү? Кечке чейин кандай пландарың бар?» деген сыяктуу суроолорду жөнөтсө болот. Мындан тышкары, алардын ошол эле күнү кандай иштерди аткара ала тургандыгы жөнүндө сунуш берсеңиздер болот. Эң негизгиси, бул практиканы жазуу түрүндө кылып, жоопторду да жазуу түрүндө алуу керек.

Мен журналистмин

Балага балдар журналынан же газетадан кандайдыр бир макаланы окуп чыгуу тапшырмасы берилет. Баладан өзүн тележурналист же радиожурналист катары элестетип, бул макаланы теле-көрсөтүүнүн же радио аркылуу берүүнүн диктору сыяктуу окууну өтүнүү керек.

Мектеп оюнун ойнойбуз

Ата-эне баласын өзүн мугалим деп элестетүүсүн, ал эми ата-энесин окуучу деп элестетүүсүн өтүнөт. Бала окуу китеби боюнча «сабак өткөрүп», андан кийин тапшырма берет (мектепте ага тапшырма берген сыяктуу). Ата-эне да, бала да бул тапшырманы өз алдынча аткарышы керек. Ата-эне атайын бир нече ката кетирет. Тапшырманы аткарып бүткөндөн кийин, баласы текшерип, баа коёт. Бала каталарды өзү таап оңдошу керек.

5.3. Үчүнчү класстын окуучулары үчүн оюн-көңүгүүлөрү

Мен кабарчымын

Бала менен мультфильмдердин каармандары жөнүндө сүйлөшүңүздөр. Ага кайсы каарман, эмне үчүн жагарын сураңыздар. Ошондой эле «Бул каарман жакын жерде жашаса же кошуна болсо, эмне кылат элең?» деген суроону бериңиздер. Балага ойлонуп, жообун жазуу түрүндө аткаруусун айтыңыздар. Мындан тышкары, ал жазууга сүрөт тартып кошуп койсо болот.

Жаңы сөздөр менен таанышуу

Телекөрсөтүү же радиоберүү убагында балага белгисиз сөздөрдү тандоо тапшырмасы берилет. Алгач, бала сөздөрдүн маанисин өзү тапканга аракет кылышы керек. Ар кандай көрсөткүчтөрдү колдонсо болот же четин чыгарып айтса болот: мисалы, сөздү башка контекстте колдонуу. Кийинчерээк тандалган сөздүн маанисин сөздүктөн чогуу караса жакшы болот.

Мындан ары эмне болорун болжолдоо

Балага үн чыгарып китептен алынган текстти же аңгемени окуп берүү керек. Кээде окууну токтотуп, балага китепте болуп жаткан окуя мындан ары кандай өнүгөрү жөнүндө болжолдоо тапшырмасы берилет. Окуялардын өнүгүшүн болжолдоо – окуганын түшүнүү үчүн негизги көндүмдөрдүн бири болуп саналат.

Сөз куроо

Балага жазылган тамгалардан болушунча көп сөз түзүү тапшырмасы берилет.

Окуганын түшүнүү

Бала кандайдыр бир китепти окуп бүткөндөн кийин, ага суроолор берилет. Суроолор *Ким? Эмне? Качан? Кайда? Кантип? Эмне үчүн?* сыяктуу сөздөр менен башталса жакшы болот. Мындай суроолор балага окуганын түшүнүүсүнө жардам берет.

Катылган буюмду табуу

Бала менен «Катылган буюмду табуу» оюну ойнолот. Кандайдыр бир буюмду катып коюп, балага ал буюмду берилген багыт боюнча табуу тапшырмасы берилет. Бул оюн үчүн багыт берүүчү карточкаларды даярдап, аларды үйдүн ар кайсы жерине коюу керек (мисалы, карточкаларда мындай жазылат: жазуу столунун үстүңкү кутусун ач, көк вазаны кара, сенин сүйүктүү чапаныңдын оң чөнтөгүн кара ж. б.) Балага багыт берүүчү биринчи карточканы бериш керек. Анан бала аны окуп, кийинки карточканы табат. Бул оюн бала катылган буюмду тапканга чейин уланат. Андан кийин ролдорду алмаштыруу керек. Багыт берүүчү карточкаларды жазуу шар окуу көндүмүн өркүндөтүү үчүн абдан жакшы көнүгүү болуп саналат.

Жарнама буклеттери менен таанышабыз

Көчөдө же дүкөндө сүрөттөрү бар түрлүү жарыялоо буклеттерин көп таратышат. Аларды окуу үчүн колдонсо болот. Мындай буклеттин бирин үйгө алып келиңиздер. Балага буклеттеги текстти окуп чыгуу, аталышын, сүрөттөрдү табуу, абзацтарды саноо, бул жарнамада эмне сунушталып жаткандыгы тууралуу болжолдоо тапшырмалары берилет. Бул учурда баланын суроолору болсо, аларга жооп берүү керек.

Жөнөкөй сүйлөмдөрдү окуйбуз

Туура окуу көндүмү маанилүү болуп саналат, анткени бала начар окуса, окуганын түшүнүү оор болот. Балага окуу көндүмдөрүн өркүндөтүүгө жардам берүү үчүн, ага жөнөкөй фразаларды жазып берип баштоо керек (аларды окуу китебинен жазып алса болот). Айрым учурларда бул фразаларды үн чыгарып окуу тапшырмасы берилет. Бара-бара баланын окуу көндүмдөрүндө алдыга жылыш байкалат. Бир нече күндөн кийин фразаларды алмаштырып, бул көнүгүүнү улантса болот.

Балдарды суроо берүүгө кызыктыруу

Балдарды суроо берүүгө кызыктыруу керек. Билимге умтулган бала бардык нерсени тез үйрөнөт. Балага учурда болуп жаткан окуялар тууралуу макаланы окуп чыгуу тапшырмасы берилет. Андан кийин ал макалада сүрөттөлгөн окуяларга байланыштуу беш суроо түзүшү керек. Анан жоопторду кайсы жерден табуу керектигин сураңыздар. Бала менен окуган тексти жөнүндө маек куруңуздар.

Тандап алган жерди сүрөттөө

Балага кесилген кагаз ленталарына үй-бүлөсү менен чогуу барган жерлердин аттарын жазуу тапшырмасы берилет (мисалы, Бишкек шаарындагы жерлер). Бул кагаздарды стаканга салып, балага алардан бирөөнү тандоо сунушталат. Үй-бүлөнүн ар бир мүчөсү тандалган жерди эң жакшы сүрөттөгөн бир сын атооч сөздү айтат. Мисалы, Бишкек жөнүндө кеп болуп жатса, кимдир бирөө «күнөстүү», экинчиси «көрктүү» ж.б.у.с. сөздөрдү айтышат. Үй-бүлө мүчөлөрү ар кандай сөздөрдү айтышат, ал эми бала аларды бир баракка жазат. Андан кийин балага бардык сын атоочторду бир сүйлөмдө бириктирүү тапшырмасы берилет. Балким, мындай сүйлөм күлкүлүү же мааниси жок болор, бирок бала бардык сөздөрдү колдонсо пайдалуу болот эле.

Буюмду сүрөттөө

Баштыкка кичинекей топ, өчүргүч, калем учтагыч, кыпчыткыч ж. б. сыяктуу кичинекей буюмдарды салып коюу керек. Балага тескери карап отуруңуз. Ал баштыктагы буюмдарды бирден алып чыгып, өлчөмү, түзүлүшү, салмагы, узундугу жана башка белгилери боюнча сүрөттөшү керек. Ата-эне бала колунда кайсы буюмду кармап турганын табышы керек. Баштыктын ичинде буюм калбай калганда оюн бүтөт. Бул оюн балага буюмдарды сүрөттөө үчүн сөздөрдү туура тандоого үйрөтөт.

Үй-бүлө мүчөлөрүнүн окуяларды эске түшүрүүсү

Бала өзүн кабарчы катары элестетет. Ал ар бир үй-бүлө мүчөсү менен өзүнчө сүйлөшүп, алардан кандайдыр бир кызыктуу окуяны айтып берүүсүн өтүнөт («интервью» убагында башка үй-бүлө мүчөсү болбошу керек). Маектин натыйжасында бала баракчаларга окуялардын негизги учурларын жазып алат. Үй-бүлө мүчөлөрү чогулганда бул баракчаларды чоң табакка салып коюу керек. Бала ар бир баракчаны алып чыгып, аны үн чыгарып окуйт. Ал эми үй-бүлө мүчөлөрү кайсы окуя кимге тиешелүү экенин табууга аракет кылышат.

Газета жаңылыктары

Балдар журналынан же газетасынан балага кызыктуу боло турган бир макала тандап алуу керек. Макаланы кыркып алып, бир нече бөлүккө бөлүү керек. Андан кийин макаланын бул кичинекей бөлүктөрү балага берилет. Макаланы калыбына келтирүү үчүн балага ар бир бөлүктү окуп чыгып, аларды туура тартипте коюу тапшырмасы берилет.

5.4. Төртүнчү класстын окуучулары үчүн оюн-көңүгүүлөрү

Үй жумуштарынын тизмеси

Үй жумуштарын кылуу үчүн ырааттуулук керек (үйдү жыйноо, тамак жасоо). Балага кайсы иштерди кылуу керек экенин айтып бериңиздер, бала аларды жазып алышы керек. Үй жумуштары бүткөндөн кийин ата-эне баласы менен чогуу жазууну карап, ал боюнча талкуу жүргүзөт. Бул көнүгүүнү оозеки аткарса да болот.

Сүрөттү сүрөттөө

Журналдардан жана газеталардан сүрөттөрдү кесип алып, аларды чоң табакка же пакетке салыңыздар. 3–5 сүрөттү алып чыгып, балага алар боюнча аңгеме жазуу тапшырмасын бериңиздер. Андан кийин аңгемени чогуу окуп чыгып, талкуулаңыздар. Каталар болсо, оңдоо керек.

Биргелешип аңгеме жазуу

Кечинде үй-бүлө мүчөлөрү кечки тамакка чогулганда аңгеме жазууга аракет кылыңыздар. Алгач үй-бүлөнүн бир мүчөсү биринчи сүйлөмдү айтат. Мисалы: «Мен бүгүн токойдон күрөң аюуну көрдүм...», экинчи киши бул сүйлөмдү кайталап, өзүнүн сүйлөмүн кошот. Үй-бүлө мүчөлөрү кезеги менен ушинтип аңгемени улантышат. Ар бири андан мурда айтылганды кайталап, өзүнүн сүйлөмүн кошот. Аңгемелер күлкүлүү же олуттуу болушу мүмкүн. Үй-бүлө мүчөлөрү бири-бирине айтылгандарды эстеп калууга жардам беришет.

Сөздөрдү жазабыз

Кагазды узун тилкечелерге кесүү керек. Анан ар бир тилкечеге жөнөкөй сөздөрдү жазуу керек, мисалы, «муздак», «эски», «сулуу». Бул тилкечелерди чоң табакка салгандан кийин, бала тилкеченин бирин тандап алат. Андан кийин ата-эне жана бала бул сөздөргө синонимдерди жазышат (мааниси боюнча окшош сөздөр). Эки мүнөттөн кийин ким көп сөз эстей алганын салыштыруу керек. Баланын сөздөрү туура жазылганына көңүл буруп текшерүү керек.

Окулган тексттин мазмуну

Бала жаңы китепти окуп жатканда ага китептин мазмунун өзүнүн тажрыйбасы жана мурун окуган китептери менен байланыштырууга жардам бериңиздер. Бул көнүгүү балага окуганын жакшыраак түшүнүүгө жардам берет. Ага төмөнкүдөй суроолорду бериңиздер:

- Бул китепте сенин жашооңдо болгон окуяга окшош окуя барбы?
- Китептин каарманы сага эмнеси менен окшош?
- Бул китепте болгон окуя жөнүндө башка чыгармадан окудуң беле?
- Китептин каарманы сага башка бир каарманды эсиңе салган жокпу?
- Китепте сүрөттөлгөн окуялар сага таанышокуяларды эсиңе салган жокпу?
- Китепте болуп жаткан окуя кайсы жерде болуп жатат? Элестетип көрчү?

Кайрадан ойлоп табабыз

Бала китепти окуп бүткөндө, ага аңгеменин башкача аякташын ойлоп табуусун сураныңыздар. Андан кийин ага төмөнкү суроолор берилет: Эмне үчүн мындай жыйынтыка келдиң? Аңгеменин ушундай аякталышы китептин мазмунуна кандай таасир этет? Чыгарма күлкүлүүрөөк болуп калдыбы же кайгылуураакпы? Чыгармага жаңы каарман кошот белең? Эгер кошсоң, эмне үчүн? Бул суроолор балага чыгарманын аякталышы эмне үчүн маанилүү экенин түшүнүүгө жардам берет.

Фактыбы же ой-пикирби?

Балага *факт* менен *ой-пикирди* айырмалоого жардам берүү керек. Журналдардан балаңыз менен жарнамаларды караңыз. Мисалы, жарнамада мындай сүйлөмдөр колдонулат:

- велосипеддин үч механизми бар;

- кызыл жана көк велосипеддер сатылат;
- велосипеддин баасы 90 сом;
- бул башка компаниялардын велосипеддерине караганда мыкты велосипед;
- бул велосипедди башкаруу оңой;
- бул велосипедди тебүү көңүлүңүздү көтөрөт.

Балага жарыядан чындыкка негизделген үч мисалды, ой-пикирге негизделген үч мисалды табуу тапшырмасы берилет.

Акын

Баладан бир баракты экиге бүктөөнү сураныңыз. Барактын бир бөлүгүнө ал сүйүктүү ырын жазат, бирок ар бир саптын акыркы сөзүн жазбай калтырып коёт. Андан кийин ал жазылган ырды окуп жатып, ар бир саптын аягында калтырылган сөздүн ордуна жаңы сөздү койуп окуусу керек. Башка сөз менен Сөздүн мааниси маанилүү эмес, эң негизгиси – ырдын рифмасын сактоо керек.

Балдарга окуп берүү

Балдар канча жашта болбосун, аларга ата-энелери китеп окуп берсе, эч качан тажашпайт. Ата-энелер бир күндүн ичинде жок дегенде бир нече мүнөт балдарына китеп, журнал же газета макаласын окуп берүүгө аракет кылышы керек. Бул учурда бала башка нерсеге алектенбей, ата-энесин кунт коюп угушу абдан маанилүү.

Маалыматтык тексттер

Маалымат алуу үчүн окуу кадимки аңгемени окуудан айырмаланат. Балага балдар журналынан, газеталардан жана энциклопедиялардан маалымат берүүчү тексттерди окууну сунуштаңыздар. Алгач, балага окуу үчүн китептерден жана макалалардан белгилүү адамдар, фильмдердин каармандары, белгилүү спортчулар жөнүндө маалымат материалын берсе жакшы болот. Текст окулгандан кийин, балага бул каарман тууралуу бардык фактыларды карап чыгууну сунуштаңыздар. Бул көнүгүү балага каармандын жашоосун көз алдына элестетүүгө жардам берет, мындан тышкары анын окуу көндүмдөрү өркүндөйт.

Нускама

Бул көнүгүүдө бала ата-энесине жазуу түрүндө нускама берет, мисалы, пиццаны кантип жасоо керек, же компьютерди кантип иштетүү керек. Ата-эне баласынын бардык нускамаларын аткарам деп ишендирет. Иш-аракеттериңиздин ирети сакталбаса да, нускаманы так аткарыңыз. Натыйжада бала бардык конкреттүү кадамдарды жазып, берилген ырааттуулукту сактоо абдан маанилүү экенине ишенет. Бара-бара бала ата-энесине тагыраак түзүлгөн нускамаларды берүүнү үйрөнөт.

Жарыянын негизги маанисин үйрөнүү

Дүкөндө жүргөндө же чогуу газета окуп жатканда балага жарыянын бир сүйлөмүн тандап алып, ал жарыя менен кандайдыр бир буюмду сатып алууга сизди ишендириши керек. Бала жарыяланган буюмдун артыкчылыктарын баса белгилеп көрсөтүшү керек. Андан кийин эмне үчүн ал буюмду ала турганыңызды же албай турганыңызды түшүндүрүңүз.

Үй-бүлө менен чогуу оюн коюу

Ата-эне улуу баласына кичүү баласы менен чогуу чакан пьеса жазып, аны колго жасалган куурчактардын жардамы менен досторунун жана үй-бүлөсүнүн алдында коюп берүүнү сунуштайт. Эгер алар кааласа, пьесанын каармандарынын ролдорун өздөрү аткара алышат.

2-тиркеме

Үй-бүлөлүк окуу – үй-бүлө менен китепкананын биргелешкен ишмердүүлүгү катары баланы окутуу жана тарбиялоодун ишенимдүү негизи болуп бере алат.

Бала китеп окууга кызыгып, кадам сайын Акылмандуулуктун, Сулуулуктун, Билимдин туу чокусунга көтөрүлөт.

Окуп жаткандагы баланын жайнаган көздөрү!

Кайрадан балалыкка кайрылуу!

Жазуучулардын чыгармачылыгы менен таанышуу!

Баланы жалгыз калтырбай, экөөлөп, үчөөлөп – чогуу окуу кандай кызыктуу!
Кандай керемет!

Т. А. Милешко

«Баланы китеп окууга кантип кызыктырууга болот?»

1. Баланы китеп окууга кенже курактан баштап кызыктырыңыз.
2. Сүрөттөрү ачык түстө болгон, мазмуну кызыктуу китептерди алып бериңиз.
3. Балага системалуу түрдө китеп окуп берип туруңуз, муну менен ал китеп окууну адатка айландырып алат.
4. Китеп окуганы үчүн баланы мактаңыз.
5. Окуган китебин үй-бүлөңүздө талкуулаңыз.
6. Балага окуган китебинин автору тууралуу айтып бериңиз.
7. Эгерде китепти сиз окуп берип жаткан болсоңуз, кызыктуу жеринен токтотуп коюңуз.
8. Бала мурда окуган китептердин текстин канчалык деңгээлде эстеп калганын текшеріңиз. Ал үчүн бала менен эске түшүрүп жатып, мазмунун атайын бурмалай бериңиз.
9. Бала менен бирге чыгарманын аягын өзүңөр ойлоп чыгаргыла.
10. Өзүңөр бала кезде окуган китептерди балаңызга сунуштаңыз. Окуган китептериңиздин сизге тийгизген таасири менен бөлүшүңүз. Өз ойлоруңузду балаңыздын ойлору менен салыштырыңыз.
11. Үйдө окуган китептериңер боюнча талкуу уюштуруңуздар.
12. Балаңызга жаккан авторлордун китептерин сатып берип, анын үйдөгү китепканасын уюштуруп бериңиз.
13. Баланы китепке аяр мамиле жасоого үйрөтүңүз. Үй-бүлөлүк табериктерди көрсөтүңүз.
14. Эски китептерди балаңыз менен бирдикте кылдаттык менен чаптап, оңдоңуз. Ал китепти эмне үчүн жакшы көрөрүңүздү айтып бериңиз.
15. Балаңызга жакшы каалоо-тилектер менен китеп белек кылыңыз. Бир нече жылдан кийин бул китептер өз үйү, үй-бүлөлүк салттар, эң жакын адамдары тууралуу эске сала турган ыйык буюмга айланат.

3-тиркеме

Ата-энелер менен сүйлөшүү боюнча кеңештер

Ата-энелер менен үзгүлтүксүз маектешүү мектеп программасынын маанилүү компоненти болуп саналат. Сиздерге сунушталган кеңештер мугалимдерге ата-энелер менен жемиштүү жана таасирдүү маек курууга жардам берет.

- **Эки тараптуу маек.** Ата-энелер менен маек куруу – бул бир гана ата-энелерге мугалимден үйрөнүү эмес, мугалимге да ата-энелерден үйрөнүү мүмкүнчүлүгүн берет. Окуучуларды алардын үй-бүлөлөрүнөн башка эч ким жакшы билбейт. Окуучунун күчтүү жактарын, муктаждыктарын жана окуу стилин түшүнүү Сизге окутуу методдорун жакшыртууга жардам берет. Ата-энелер менен сүйлөшүп жатканда аларды кунт коюп угуңуз. Баланын жан-дүйнөсүн жакшы түшүнгөн мугалим ата-энелердин ишеничине, сый-урматына арзыйт.
- **Билим берүүгө айрыкча көңүл буруу.** Ата-энелер менен сүйлөшүп жатып, окутуунун маанилүүлүгүн баса белгилеңиз. Мугалим ата-энелерге балдарынын окуусуна кантип жардам берүү керектиги жөнүндө сунуштарды бере алат.
- **Мүмкүнчүлүктөр жана көйгөйлүү маселелер.** Ата-эне менен маектешүүдө алгач баланын күчтүү жактарын талкуулоо жакшы болот. Ата-энелер мугалим алардын балдарынын уникалдуу күчтүү жактарын бааларын, алардын мектепте жана жашоодо ийгиликтүү болоруна ишенерин түшүнүшөт. Андан кийин көйгөйлүү маселелерге өтүңүз. Ата-эне менен бирдикте аларды чечүүнүн планын иштеп чыгыңыз.
- **Талкуулоого даярдануу.** Ата-эне менен официалдуу эмес учурда жолукканда, мисалы, баласын мектептен алып кетүү үчүн күтүп жаткан учурунда баласынын көйгөйү тууралуу айтпаганыңыз жакшы болот. Бала жөнүндө маек куруу үчүн даярданып, ата-эне менен жолугушууну пландаштыруу керек. Мугалим окутуунун, тапшырмалардын жана окуучунун бааларынын натыйжасында алынган фактыларды мисал катары көрсөтүүгө даяр болушу керек. Ата-энелерден окуучулар тууралуу кандай маалымат керек экенин ойлоноу керек. Эч нерсени унутпаш үчүн, талкуулана турган маселелердин тизмесин жазып алса жакшы болот.
- **Позитивдүү болуңуз!** Позитивдүү нерседен баштоо керек. Ата-энелерге балдарынын бардык предметтер боюнча ийгиликтери жөнүндө айтып бериңиз. Балдардын окутуу максаттарына жетишип жаткандыгы тууралуу билдирүү ата-энелерин сүйүндүрөт.
- **Көйгөйлөрдү биргелешип чечүүгө аракет кылуу керек.** Ата-энелердин эмне кылышы керек экенин таңуулабаңыз, аларды сынга да албаңыз. Кандай гана көйгөй болбосун, аны чечүү үчүн «биз» биргелешип кандай иштерди алып бара ала тургандыгыбызды баса белгилеп кетиңиз. Мугалим маектин акыркы бир нече мүнөтүн үй-бүлө менен биргеликте окуучуга кандай колдоо көрсөтө ала тургандыгын талкуулашы керек. Кандай убакытта кандай иштерди аткара тургандыгыңарды, аларды окуучунун жетишүүсү үчүн бири-бири менен кандайча байланыштыра аларыңызды так белгилеп алыңыз.

4-тиркеме

Биринчи класстын окуучуларынын ата-энелери үчүн кеңештер¹

Балаңызга үн чыгарып окуу үчүн болушунча көп мүмкүнчүлүк түзүңүз. Күн сайын окууга шыктандырыңыз! Төмөндө берилген сунуштар балаңызды китепке абдан кызыккан, өз күчүнө ишенген окурман кылууга жардам берет. Жума сайын жаңы ыкма колдонуңуз. Балаңызга эң ылайык келгендерин аныктаңыз.

- **Үйдөн китеп ала чыгыңыздар**

Бала кезекке туруп, күтө турган жерге барарда, (мисалы, дарыгерге) үйдөн китеп же журнал ала чыгуу керек. Дайыма китеп окуу үчүн убакыт табууга аракет кылыңыздар.

- **Бир гана жолу окуп коюу жетишсиз**

Баланы сүйүктүү китептерин же ырларын кайталап окуусуна демилге берүү керек. Кайталап окуудан бала тезирээк жана так окуганды үйрөнөт.

- **Аңгеменин мазмунун терең түшүнүү зарыл**

Балага азыр эле окулган аңгеменин мазмуну боюнча суроо берилет. Мисалы, «Сенин оюңча эмне үчүн Жаныбек мындай кылды?»

- **Телевизор көрүүсүн чектөө керек**

Китеп окууга телевизор көрүү жана видео оюндары тоскоол болушу мүмкүн. Баланын бош убактысында китеп окуусуна дем берип, кызыктыруу керек.

- **Чыдамдуу болуу керек**

Бала бейтааныш сөздү айтууга аракет кылып жатканда, аны шаштырбоо керек. Баладан сөздү көңүл буруп окууну өтүнүү зарыл.

- **Баланын курагына, деңгээлине ылайык китеп тандаңыздар**

Балага өтө татаал эмес китеп тандоого жардам берүү зарыл. Негизги максат – баланы китепти ырахаттанып окууга үйрөтүү.

- **Сөз оюндарын ойноңуздар**

Бул оюн бала менен улам бир сөздүн бир тамгасын өзгөртүп ойнолот, мисалы: *зал – бал; бал – бар – бак; бак – так*.

- **Мен сага окуп берем, сен мага окуп бересиң**

Уктардан мурда кезек менен үн чыгарып окуу керек. Балдарга ата-эне менен чогуу ушундай убакыт өткөрүү абдан жагат.

- **Жаш окурмандын каталарын этияттык менен оңдоо керек**

Бала ката кетирсе, ал туура эмес окуган тамганы шашпай көрсөтүү керек. Окуганды жаңы үйрөнгөн көп окурмандар кээде биринчи тамганын негизинде сөздү болжолдоп айтып коюшат.

- **Бала менен ар дайым сүйлөшүү керек!**

Бала менен күнүгө мектепте жана үйдө эмне болгону тууралуу сүйлөшүү керек. Маекке айрым кызыктуу сөздөрдү жана мурда айтылган сөздөрдү кошсо жакшы болот.

- **Мүмкүн болушунча көп жазуу керек!**

Баладан керектүү азык-түлүктөрдүн тизмесин түзүүгө жардам берүүсүн сураныңыз, чоң энеге кат же үйдөгү кызыктуу окуялар тууралуу күндөлүк жазуу тапшырмасын бериңиз. Жазуу убагында балага мектепте үйрөнгөн тамгаларды жана тыбыштарды колдонуу сунушталат.

¹ Reading Rockets. Советы для родителей. Доступно: http://www.readingrockets.org/content/pdfs/tips/cc_tips_russian.pdf.

Экинчи класстын окуучуларынын ата-энелери үчүн кеңештер¹

Бала менен окууну уюштуруу, биргелешип окулган тексттерди жазуу жана айтып берүү ыкмаларын табуу зарыл. Жаш окурманды жана жомокчуну ар дайым мактап, аны кызыктырууга аракет кылуу керек! Төмөндө келтирилген кеп-кеңештер кызыктуу ыкмаларды сунуштайт жана ата-энелерге балдардын китеп окууга кызыгуусуна жана өз күчүнө ишенген окурман болуусуна жардам берет. Жаңы ыкмаларды жума сайын колдонуу сунушталат. Сиздин балаңыз үчүн эң ылайыктуу ыкманы аныктап алыңыз.

- **Үй-бүлөгө байланыштуу окуяларды айтып бериңиздер**
Балдар өздөрүнүн үй-бүлөсү жөнүндө окуяларды укканды жакшы көрүшөт. Ата-энелер жаш кезинде болгон окуялар тууралуу балдарына айтып бериши керек.
- **Жазуу кутусун жасоо сунушталат**
Бул кутуну сүрөт тартуу жана жазуу үчүн керек буюмдар менен толтуруу зарыл. Балага булардын жардамы менен азык-түлүктөрдүн тизмелерин, ыраазычылык же куттуктоо каттарын жазуу тапшырмасы берилет.
- **Баланы кунт коюп угуңуздар**
Ата-эне баласынан мектепке даярдаган тапшырмасын окуусун өтүнүп, аны кунт коюп, кызыгуу менен угушу зарыл.
- **Балага сүйлөмдүн маанисин түшүнүүгө убакыт берүү керек**
Бала бейтааныш сөздөргө туш келген учурда, ага сүйлөмдү дагы бир жолу окуп чыгуу тапшырмасы берилет. Көп учурда балдар сөздүн маанисин түшүнүү менен алектенишип, азыр эле окуган сүйлөмдүн маанисин түшүнбөй калышы мүмкүн.
- **Класска жазуучуну чакырыңыздар**
Көп учурда балдар биринчи аракет кылганда эле жакшы аңгеме жаза албай калса, өздөрүнүн жөндөмүнө шек санап калышы мүмкүн. Ошондуктан, жазуучудан балдарга аңгеме жазуу процесси тууралуу айтып берүүсүн сураныңыз.
- **Биргелешип китеп жасаңыздар**
Китеп жасоо үчүн экиге бүктөлгөн кагаздарды бириктирүү керек. Балага ар бир бетке сүйлөмдөрдү жазып, өзү тарткан сүрөттөр менен толуктоо тапшырмасы берилет.
- **Жолдо кетип баратканда аңгеме түзүңүздөр**
Жолдо унаа менен баратканда, аңгемеге кезек менен сүйлөмдөрдү кошуу керек. Аңгемени күлкүлүү же коркунучтуу түзүү сунушталат.
- **Сөздөрдүн арасындагы байланышты көрсөтүңүздөр**
Балага өз ара байланышкан сөздөр эмне үчүн окшош айтыларын жана окшош мааниге ээ экенин түшүндүрүү керек. Мисалы, балага *билим* жана *билүү* сөздөрүнүн кандайча байланышы бар экени түшүндүрүлөт.
- **Текшерүү тизмесин колдонуңуздар**
Балага «Бардык сүйлөмдөрүм баш тамга менен башталдыбы? ООБА/ЖОК» деген сыяктуу эскертүүлөрү бар текшерүү тизмесин түзүү тапшырмасы берилет.
- **Тез жана тезирээк**
Бала жаттаган жаңы сөздөрдү карточкаларда же көнүгүүлөрдө колдонуу керек. Жаңы сөздөрдү көп колдонуу балдарга сөздөрдү автоматтык түрдө таанып-билүүгө жана окууга жардам берет.

¹ Reading Rockets. Советы для родителей. Доступно: http://www.readingrockets.org/content/pdfs/tips/cc_tips_russian.pdf.

6-тиркеме

Үчүнчү класстын окуучуларынын ата-энелери үчүн кеңештер¹

Текстти окуп, анын мазмуну тууралуу сүйлөшүү жана ой жүгүртүү керек! Баланы окуганын түшүнүүгө үйрөтүү – бул китеп окууга үйрөтүүнүн негизги максаты. Төмөндө келтирилген кеп-кеңештерде кызыктуу ыкмалар сунушталган, алар ата-энелерге балдарын китеп окууга кызыгуусуна жана өз күчүнө ишенген окурман болууга үйрөтүүгө жардам берет. Жаңы ыкмаларды жума сайын колдонуу сунушталат. Сиздин балаңызга эң ылайыктуу келе турган ыкманы аныктап алыңыз.

- **Китеп окууну өзгөчө адатка айландырыңыз**

Китеп окууга өзгөчө көңүл буруу керек. Баланы китепканага алып барып, окурман карточкасын алууга жардам берип, аны менен чогуу окуп, ага белек катары китеп сатып берүү сунушталат. Үйдө китептер үчүн атайын бир бурч бөлүп берүү керек. Ошондой эле, китептерди үйдүн ар бир бөлмөсүнө койсо дагы жакшы болот.

- **Балдарга улам кийинки китепти окууга демилге бериңиздер**

Баланы улам кийинки китепти окууга кызыктыруу ыкмасын табыңыз. Аны көп томдуу китептер менен тааныштыруу зарыл. Мисалы, «Товар вагонунун балдары» же «Гарри Поттер», же сүйүктүү авторунун кийинки китеби менен тааныштырса болот. Ошондой эле, китепканачыдан бала үчүн жакшы китеп табууга жардам берүүсүн өтүнсө болот.

- **Сөздүктү жалкоолонбостон колдонуу керек**

Ата-эне баласына сөздүктү колдонорун көрсөтүшү керек. Мисалы: «Хмм, бул сөздүн маанисин билбейт экем... сөздүктөн караш керек», – деп коюңуз.

- **Ата-эне баласынан эмнени көргөнү жана кылган иштери жөнүндө айтып берүүсүн өтүнөт**

Баланын базалык билимдерин жогорулатуу үчүн аны менен күнүмдүк иштер тууралуу сүйлөшүү керек. Анткени бул практика балага укканын жана окуганын түшүнүүгө жардам берет. Мисалы, чогуу тамак даярдоо учурунда, жаңы бир жерге барганда же телеберүүнү көргөндөн кийин жаңылмачтарды кайталоо керек.

- **Алгачкы кадамды жасоо дайыма эң оор болот**

Бала жазып жатканда ага колдоо көрсөтүү керек. Жазуу бир нече этаптан турат деп эскертүү зарыл. Эч ким биринчи жолу аракет кылганда дароо эле үйрөнүп кетпейт. Үйрөнүү үчүн убакыт керек.

- **Ар бир балага жекече мамиле кылуу керек**

Баланы жазуунун ар кандай түрлөрү менен тааныштыруу үчүн ар кандай китептерди окуп берүү керек. Кээ бир балдар, айрыкча эркек балдар, чыныгы болгон окуяга негизделген китептерди жакшы көрүшөт.

- **Балага эстеп калуу ыкмаларын үйрөтүү керек**

Балага бир нече сүйлөм менен аңгеменин кыскача мазмунун түзүүнү же окуялардын кийинки өнүгүшүн болжолдоону үйрөтүү сунушталат. Бул эки ыкма тең балага окуганын жакшыраак түшүнүүгө жана эстеп калуусуна жардам берет.

- **«Келе элекпизби?»**

Унаа менен баратканда сөз оюндарын ойноо сунушталат. Мисалы, *ат* – кишинин аты, жаныбар жана кыймыл-аракетти билдирген сөз. Балага ушул сыяктуу башка омонимдерди айтуу тапшырмасы берилет. Балдар сөздөрдүн түрлүү маанилерин жакшы билишсе, китеп окуу алар үчүн оңой болот.

¹ Reading Rockets. Советы для родителей. Доступно: http://www.readingrockets.org/content/pdfs/tips/cc_tips_russian.pdf.

1. Celano, D.C., Moland, N.A., & Neuma, S.B. (2017). Lessons on family engagement from librarians. Volume 75, Number 1. Retrieved from <http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/sept17/vol75/num01/Lessons-on-Family-Engagement-from-Librarians.aspx>
2. Centers for Disease Control and Prevention (CDCP). (2012). Parent Engagement: Strategies for Involving Parents in School Health. Atlanta, GA: U.S. Department of Health and Human Services. Retrieved from https://www.cdc.gov/healthyyouth/protective/pdf/parent_engagement_strategies.pdf.
3. Creative Education. (2018). Overcoming 10 common barriers to parental engagement. Retrieved from <https://www.creativeeducation.co.uk/blog/parental-engagement>.
4. Epstein, J., & Sheldon, S. (2002). Present and accounted for: improving student attendance through family and community involvement. *The Journal of Educational Research*; 95(5):308–318. Retrieved from https://www.siaus.com/uploads/docs/pdf/Present_and_Accounted_For_Improving_Student_Attendance_Through_Family_and_Community_Involvement.pdf
5. Fiala L.F., Sheridan, M.S. (2003). Parent involvement and reading: using curriculum-based measurement to assess the effects of paired reading. *Psychology in the Schools* 40:6, 613–625.
6. Gary, W. D. and Witherspoon, R. (2011). The power of family school community partnerships. Priority Schools Campaign. Retrieved from. http://www2.nea.org/mediafiles/pdf/FSCP_Manual_2012.pdf.
7. Harvard Family Research Project. (2010). Parent–Teacher Conference Tip Sheets for Principals, Teachers, and Parents. Retrieved from <https://www.msapcenter.com/applicationdoc/0b539add-8e8e-48f4-9a63-29fd061c858eParent-Teacher-ConferenceTipSheet-100610.pdf>.
8. Henderson, A.T., & Berla, N. (1994). A new generation of evidence: The family is critical to student achievement. Washington, D.C.: National Committee for Citizens in Education. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED375968.pdf>.
9. Houtenville, A. J., & Conway, K. S. (2008). Parental effort, school resources, and student achievement. *Journal of Human Resources*, 437–453.
10. Retrieved from <https://www.nspr.org/files/docs/conway-may08.pdf>.
11. Marshall, K. (2014). Teacher Evaluation Rubrics. Retrieved from <http://usny.nysed.gov/rttt/teachersleaders/practicrubrics/Docs/marshall-teacher-rubric-jan-2014.pdf>
12. Michigan Department of Education. (2004). Parent Engagement Information and Tools. Retrieved from https://www.michigan.gov/documents/Parent_Involvement_Part_1_12-16-04_111426_7.pdf
13. Morrow, L. M., & Young, J. (1997). A family literacy program connecting school and home: Effects on attitude, motivation, and literacy achievement. *Journal of Educational Psychology*, 89(4), 736–742.
14. National Library. (2018). Librarians Role in creating readers. Retrieved from <https://natlib.govt.nz/schools/reading-engagement/libraries-supporting-readers/librarians-role-in-creating-readers>

15. Neuman, S.B., Caperelli, B.J., & Kee, C. (1998). Literacy learning, a family matter. *The Reading Teacher*, 53(3), 244-252. Retrieved from https://www.professionalpractice.org/about-us/building_literacy_partnership/.
16. Olsen, G.W., & Fuller M. L. (2012). *Home-School Relations: Working Successfully with Parents and Families*, 4th ed., Pearson.
17. Reading Rockets. Reading tips for parents. Retrieved from http://www.readingrockets.org/content/pdfs/tips/cc_tips_russian.pdf.
18. Reading Rockets. 25 activities for reading and writing fun. Retrieved from <http://www.readingrockets.org/article/25-activities-reading-and-writing-fun>.
19. Scholastic Book Fairs. Family Reading Nigjt: Facilitator’s Guide. Retrieved from http://www.scholastic.com/bookfairs/assets/downloads/final_8825_read_and_rise_facilitators_guide.pdf.
20. Star Enterprise. At home reading activities. Retrieved from <https://resources.renlearnrp.com/us/learningprogressions/cpparentactivities.pdf>.
21. USAID Georgia Primary Education Project. (2015a). Parent Engagement, guide for school principals and parents. Tbilisi, Georgia. Retrieved from http://kargiskola.ge/parent/pdf/PE_GUIDE_2015.pdf.
22. USAID Georgia Primary Education Project. (2015b). Activity package for pupils of from grades 1 and 2. Retrieved from http://kargiskola.ge/parent/pdf/PE_CARD_1_2_Rus.pdf.
23. USAID Georgia Primary Education Project (2015c). Activity package for pupils of from grades 5 and 6. Retrieved from http://kargiskola.ge/teachers/baratebi/mshobelta%20baratebi/RUSULI/V-VI%20klasi/PE%20CARD%205-6_Russian.pdf.
24. USAID Georgia Primary Education Project (2015d). Activity package for pupils of from grades 1 and 2. Retrieved from http://kargiskola.ge/parent/pdf/PE_CARD_1_2_Rus.pdf.
25. Virginia Department of Education. (2010). Tips and Strategies for Increasing Parent and Family Involvement in Virginia Schools. Retrieved from http://www.doe.virginia.gov/support/virginia_tiered_system_supports/training/cohort/2012/apr/tips_and_strategies.pdf.